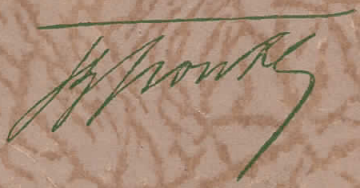

SUVREMENI HRVATSKI PISCI

KNJIGA TRINAESTA

IZDANJE HRVATSKOG IZDAVALAČKOG BIBLIOGRAFSKOG ZAVODA

STJEPKO TRONTL

NEVIDLJIVI TONE

ZAGREB 1944

Crtež pjesnika:
JEROLIM MIŠE

GRAĐANSKA TISKARA ZAGREB, MARTIĆEVA ULICA BROJ 17

I

POZIVANJE NA SLAVU

Ljeta Gospodnjega 190., a podkraj mjeseca lipnja, vraćao se s Kaptola Štef Bahorić, krčmar Pri Roži. Povisok, trbušast i snažan, a uza sve to okretan, koračao je on sigurno i čvrsto zibajući se malo s noge na nogu i zadovoljno osluškujući, kako mu škripaju cipele s dvostrukim đonovima. U desnoj mu je ruci mekani slamnati šešir, a kažiprst lieve ruke, skvrčen poput udice, zabô je u škrge velike štuke i sada u hodu zamahuje njome po zraku.

Kuće u Vlaškoj ulici, kojom je Štef Bahorić upravo udario, bile su jednokatne i prizemne. Našlo se i takovih, što su se gušile u zemlji, te je mačka, stisnuta u prozoru među fuksijama, mogla i po pločniku sunčati izpruženi rep. Tek gdjegdje se kočila po koja dvokatnica, živo oličena, te je prkosita i gizdava odmakla iz reda, a starinu je, tihu i pognutu, ostavila u zabuni.

Gotovo u svakoj je kući krčma ili mesnica. Po prozorima, što su većinom zastrti crvenim zavjesama, vise cedulje pisane i štampane plavom olovkom: Danas Odojak, Na Ražnju janjetina u 6 sati Danas. Bahorić se sjeti pečenke, koju će večeras okrenuti, i u duhu već gleda odojka, gdje se s ražnja, mastan i mirisav, prijazno smieši na nj.

Bahorić prolazi, pozdravlja ljude ili im odzdravlja odsječenim zamahom ruke na vojničku, i propitkuje za zdravlje.

Na jednom uglu stoji u hladu ugojeni stražar; dobroćudno okruglo lice jedva sakriva golemom plavom brčinom, što mu je šiknula izpod nosa i objesila se prema ramenima; pod bradom mu se blista polumjesec od sjajne mjedi, s brojem 26.

— Je l' se oni, gospon Bahorić, vježbaju za ministranta? — pozdravi ga stražar i uperi lukave plave očice u štuku.

Bahorić se začudi i zastane, no odmah potrese obješenom štukom kao zvoncetom po zraku i spremno odvrati:

— Ho-ho, služimo večeras veliku mašu, gospon Fruk!

Od Nadbiskupskoga trga zastruji zrak hladovinom, pomiluje Bahoriću uznojeno lice i zahvati ga oko vrata sve do šije.

— A-ha-ha! — odahne on blaženo i prođe pokraj jednih vrata, nad kojima visi blanjalo i šestar: neka zna, tko ne zna, da je tu stolar.

Bahorić vidi i ona zelena vrata, nad kojima se njiše silna ključina bravara Šipurića. Bahorić pogleda na nju sumnjivim okom i obiđe vrata, jer vrag ne spava! A tamo se pred Bančevim dućanom njiše o klinu na željeznoj motki prazno odielo. Kako to samo rukavi i hlače lepršaju ... kao da je iz odiela izpao obješen čovjek i odletio s vjetrom! Pravi Banac! Lopov! Samo jedanput prodao je Bahoriću odielo. Jedanput, ali ne će taj nikada više! Lopov!

Bahorić srdito mahne svojom štukom i uperi ravno preko ceste. Sad je tek opazio, da prema njemu klize tramvajska kola, i činilo se, da gurkaju pred sobom

kljuse, a ono i ne diže pravo noge, nego se njima tek odbija od zemlje zamahujući zveckavim zvoncetom na olinjalu vratu. Bilo bi još dosta vremena, da Bahorić prieđe preko tračnica, no on zastane, da pogleda, tko se vozi.

Na jednu klupu otvorenih kola uvalila se krupna gospođa s dvoje djece, koja grizkaju čokoladu; jedan seljak, zaogrnut kaputom, puši lulu, a u ruci mu novo bičalo.

Bahorić odzdravi kondukteru kimajući glavom, a onda upravi ravno do ugla kuće, gdje visi sjajna mjedena plitica; slika s lieve strane vratiju prikazuje čovjeka s ufitiljenim brkovima, a pod njom piše: Rudolf Slamec Plemenitaš.

Bahorić otvori vrata i preleti očima po salonu: gazda u kutu čita novine prebacivši otmjeno nogu preko noge; pred jednim ogledalom podstrigava jedan pomoćnik lievi svoj brčić; pred drugim ogledalom dečko sapuna drugoga pomoćnika.

— Svi u poslu! — glasno pozdravi Bahorić i zatvori za sobom vrata.

Majstor, visok, suh i plavokos, izpruži glavu iz svoga kuta. Izpitujući pogledom Bahorića, ne ruga li mu se možda, prihvati hitro:

— Baš dosada smo se slabo odmarali, gospon susjed. Izvolite sjesti. Sluga sam pokoran!

— Sluga pokoran, pokoran! — zaore tri glasa, kao da se utrkuju.

Bahorić se ogleda, kuda će sa štukom, i oprezno je položi na stalak za kišobrane.

— Navečer ćete k meni, gospon Slamec! — reče on i sjedne.

Slamec izpruži glavu i skupi nad plavim očima bezbojne obrve, kao da ne razumije. Zapravo znao je on i te kako dobro, zašto ga Bahorić pozivlje, samo se činio nevješt.

— No, pa Ivanje je sutra, Janko, Prepelić Janko...

— Phi! — pucne Slamec prstima desne ruke. — Pa to je jasno, kako sam samo zaboravio?! Mali, sapunaj... pa da, da, Janko. A on po starom običaju, kod vas...

— Nosim ovu štučicu, bit će fina juha. Pa onda odojak! Već smo ga danas očistili. Gospon susjed, kakav je! Onako na ražnju, čist, obrijan, biel, gladak... ko frajlica!

Dečko, sapunjajući Bahorića, zagleda se u nj ukočeno i razširi usta.

— To se tebe ništa ne tiče! — pouči ga strogo gazda dubokim glasom. A onda doda milo: — E da, Janko, taj je g a v a l i r. Taj se razumije, ali taj i jede! Ja sam na svoje oči gledao, gospon susjed, kako je on prekjučer u gradu kod Lovačkoga Roga smazao dvie večere. A onda odem ja kući i, kako znate, navrnem se k vama. A koga vidim? Njega! Pred njim čitava zdjela odojka. Kud je k vragu zmeće?!...

Bahorić je bio i lukav čovjek. Rado je sve čuo, no što bi sam znao, pridržavao bi za se. Dok ga je dečko sapunao, nastavi polako:

— I janjčića imamo.

Slamec šetajući gore dolje trgne se na te rieči, iztisne kroz nos u zanosu neki čudni visoki glas i uzmahne rukom, da mu je kratki rukav skočio do lakta. Tako popostane jedan čas.

Pomoćnik, koji je baš brijao Bahorića, iztegne vrat i spusti glavu, kao da kiše.

— No, tu bi se, Ferko, našlo i za nas mjesta! — I on namigne drugom pomoćniku.

Bahorić nastavi, kao da je prečuo:

— Moram još da vidim, gdje je Protuletac.

— Protuletac Jure, hej! — klikne Slamec. — Samo da ne raztjera družtvo! Neka ga vrag zna, gospon susjed, s njim nije čovjek nikada na čistu. On i njegov Tone!

— On je, da, na svoje brdo tkan... ali karakter! — primieti mirno Bahorić.

— Ne velim da nije, gospon susjed. Pa da! Odkako mu je žena umrla, smirio se. Bože moj, ovakva ljudina! Ima li u našem Zagorju još takovih ljudi?!

— Pa će valjda doći i Štrapuh...

— No taj ima odmah u glavi! Ja velim: mali čovjek neka a b s a l u t n o ne pije, a veliki — to je druga stvar. Ali gospa Rezika!...

Bahorić obrijan ustane sa stolice.

— Treba da odem još i do Kranihara.

— Niste li još vidjeli njegovu novu ploču, sa zagonetnim nadpisom?! Ni sliku u izlogu ne zaboravite, kad se navrnete k njemu. Baš sam ga danas susreo, ali — — —

Slamec položi dugu ruku na Bahorićevo rame te ga povede k vratima.

— Što je bilo? — radoznalo upita Bahorić.

— Sve se bojim za njega, — i Slamec snizi glas. — Već drugi dan vidim ga, gdje trči ko mahnit. Pitam ga danas: — »Kuda idete, gospon Kranihar?« — A on samo odmahne rukom, ko da veli: dajte mi mira! Ako taj čo-

vjek ne poludi, gospon susjed, ja vam velim... Da nije opet kakov p r e p e t u m mobile? Na koncu konca, kad čovjek ima uviek s kotačićima posla, onda nije ni čudo, da mu — — —

— Daklem, — prekine ga Bahorić u rieči, — u osam nek dostoju!

On uzme dečku iz ruke štuku, zabode joj prst u škrge i podigne je do visine svojih očiju.

— To je r i b i c a! — reče promatrajući je zadovoljno. Nato se trgne i doda još: — Do viđenja!

Dečko otvori širom vrata, a on zakorači napolje.

Gazda, dva pomoćnika i naučnik kliknuše za njim u isti mah kao u zanosu:

— Sluga sam pokoran!

II

ZAGONETAČ PRED VRAGOMETNOM ZAGONETKOM

Bahorić se uputi niz Vlašku ulicu. U susret mu dolazila dva dječaka, jedan sa starim cipelama u ruci, a drugi stišćući na prsima zidni sat u staklenom ormariću.

— Jesi li ti Jožić od gospona Štrapuha? — obrati se Bahorić onomu s cipelama. — Dobro. Ovu ribu odnesi k meni; ako ne znaš, pitaj, gdje je gospon Bahorić, svatko će ti reći, i reci gospi, neka je večeras spremi na juhu. Jesi razumio: na juhu!

Onda se zagleda u drugoga dječaka:

— A ti, čiji si ti?

— Od gospona Kranihara, naučnik! — odvrati tiho onaj s urom.

— Hm! — začudi se Bahorić. — Pa odkada?

— Preksutra bit će tjedan dana.

— Tako da! — zadovoljno će Bahorić. — Je li gospon u dućanu? Dobro. A kamo nosiš taj sat? — upita radoznalo.

— Gosponu Protuletcu.

— A što se pokvarilo na tom satu?

— Ne znam, gospon Kranihar su mi ga dali, da ga nosim gosponu Protuletcu.

— Hajde, nosi, nosi i pazi, da ga ne razbiješ!

Bahorić krene polako niz ulicu držeći se hlada, a zatim uperi preko ceste ravno na jedan dućan, pred kojim se sakupila hrpa dječaka, a zastalo i nekoliko dokonih prolaznika.

Bahorić pogleda u izlog.

Stari slon u kutu, izpružena rila, i sada podjednako kima glavom; na leđima mu nosiljka s razgrnutim zastorima, a u nju se uvalio crnac s velikim satom u rukama. Eno i žene naslikane na kazalu jedne budilice; pokretljivom rukom grčevito trza zibkom od papira. Tamo je i dvorac od ljepenke; na visokoj mu kuli kuca pravi sat, a pred dvorcem labud na žici gizdavo pliva po ogledalu; kraj dvorca zieva pećina od sige, a iz nje se probija kosa zavojita ciev od stakla i vrteći se sama oko sebe bliešti kao sjajan mlaz vode.

Bahorićevu pažnju privuče čudesna slika, koju još nije vidio. U zlatnu okviru šareni se bezbroj raznobojnih odrezaka i izrezaka od poštanskih biljega, nalieplienih sve jedan do drugoga. Bahorić stupi pred izlog, iztegne glavu do samoga stakla, zakorači natražke i još se odmakne, pa se primakne, i gle: od toga šarenila dočarava mu sad oko junačko poprsje Jelačića bana!

— Au ti goru vidim! — promrmlja Bahorić.

I da se čudi i da se nasmije! Znao je, da Kranihar sabire poštanske biljege, ali da liepi ovakve slike?!... Pa skuplja on i stari novac, sastavlja i rješava zagonetke, i čime si sve taj jadni čovjek ne razbija glavu.!

Između izloga i vrata ugleda Bahorić i novu tablu, a na njoj sve nekakvi krugovi, znakovi, slova... Zagledao se sumnjičavo u to čudovište: okrug složen od samih znakova jednakosti sa slovom T u sredini; do toga okruga

je velik srebrn krug s oznakom 1 DOLAR, a izpod njega L = B; do srebrnoga kruga je okrug od samih RA sa slovom R u sredini.

Bahorić je izgarao od želje da dozna, što to sve i znači. Ogleda se i lukavo stane iza hrpe dječaka, koji živo razpravljaju pred tablom.

— Jasno je sada, da, — žesti se jedan, — ali prekjučer ujutro, kad je tabla osvanula, gledali ste pobožno na nju ko lipovi svetci, sve dok nije došao Tone.

— Protuletčev? — upita jedan.

— Pa da! Zažmiri ti on okom, nasmjehne se pa odrapi ko iz puške: »Tu je dobar urar!« I onda je svima bilo jasno!

Bahorić odstupi od hrpe i opet se pažljivo zagleda u tablu. Dugo je i uporno piljio u one krugove, znakove i slova; lice mu se mrštilo i vedrilo, najzad mu se očice nasmiju, a brk mu zaigra.

— Au ti goru vidim — istina je! — smrsi on zadovoljno i uđe na dućanska vrata.

Nad stolićem prislonjenim uza sam izlog ugleda uzka pogrbljena leđa s uvučenom glavom. Ta se glava izpružila i okrenula prema njemu; lievo oko stište okruglo stakalce, a pod podrezanim brkovima izkrivila se otvorena usta, kao da će uzviknuti: o!

— Dobar dan, gospon Kranihar! — pozdravi Bahorić, sjedne zadihan na stolicu i razgleda se po zidovima, gdje se razmahala njihala na satovima. — Ja malo sa šetnje. Pa kako junačko zdravlje?

Kranihar trgne ramenima, odmakne stakalce s oka i pogleda Bahorića izpod debelih čupavih obrva.

— Zdravlje?! — smrmlja on ljutito, a izpod prosiedih brkova ciedio mu se podrugljiv, trpak i drven smieh.

— Trebalo bi, gospon susjed, da se više krećete. Ja se svaki dan sprođem kroz grad. Mogao bih da pošaljem i dečka, ali tako je bolje za me. Čovjek uhvati tek, a to je ipak glavno za zdravlje. K vragu i doktori!

— A tko vam je već rekao, da sam bio kod liečnika?! — naglo će Kranihar prigušenim i zlobnim glasom.

— Meni nitko, ali sam mislio. Vidite, gospon susjed, vi bježite od ljudi, a baš vama treba družtvo, veselo družtvo. Eto, kad ste bili zadnji put kod mene? Na Trojake! A kako ste bili veseli! Čitavo ste družtvo zabavljali. A ovako, sam samcat... Bogme ste vi još žilavi ko dren, od zdravoga ste vi m a t r i a l a. Ne, nemojte mi ništa govoriti, ja bih bio sretan, da imam samo polovicu vašega zdravlja! Raztresite se, gospon susjed, dođite večeras k meni, slavimo Ivanje, Janka Prepelića...

— Gospon susjed, — tiho i svečano progovori Kranihar, — vi znate, da ja cienim našega Janka i vašu kuću. Vi ste čovjek izkusan, pametan... i zato ćete me lako razumjeti, kad vam rečem: ne ću doći!

Bahorić se zagleda u izpijeno Kraniharovo lice i reče odlučno:

— Gospon susjed, slušajte vi mene. Pustite vi zelje, korabe i špinjaće, a najedite se mesa i napijte vina! Da je Bog htio, da se ljudi hrane travom, udesio bi im i želudac, kakov imaju preživači!

Kranihar otresito mahne rukom.

— Iz vas govori zdrav čovjek. Ali da vas stegne u želudcu...

— A koga i ne bi stegla ta vaša prokleta vegetarija?... Luk s janjetinom, to da, ali sam luk?!...

Kranihar se nalaktio, zario prste u svoju čupavu progrušalu kosu i drveno se smiešio. Iznenada se izpravi, oštro se zagleda Bahoriću u oči i ne trenuvši okom poče rezkim, žučljivim glasom otežući slog po slog:

— Držite li vi, da sam ja pametan čovjek?

Bahorić ga oprezno pogleda.

— Gospon susjed, — odvrati on dobroćudno, — pa rekao ja, što mu drago, vi ćete —

— Da, to je iskrena rieč! — slavodobitno i hrapavo krikne Kranihar, zakorači prema njemu s izpruženim kažiprstom i turi mu ga gotovo među oči. — Sumnjati, je li? I s razlogom, gospodine moj, i s razlogom...

Zadnje je rieči izgovarao tiho i zamišljeno. A onda nastavi življe:

— Eto, ja se držim, kako ste i sami rekli, onoga pravila: raztresi se, šetaj! Svaki dan izpijem ja svoj čaj od pelina i žalfije, i hajde na Gogoljin brieg.

— Hà, tako, tako, gospon susjed! — povlađivao mu živo Bahorić, kao da ga bodri.

— Da, ali to vriedi za druge! — smrsi ljutito Kranihar.

— Zatvoreni?... mislite reći, gospon susjed.

— Nisam, ne, pače i te kako je to divno išlo! Svaki dan ja liepo na brieg kraj živice, olakšam se kao ptica; čovjek hoće da zna, što je u njem bilo, i zato ja svaki put liepo pogledam... I velim vam: divno je išlo... sve do jučer.

— Što, što? — navali sad Bahorić.

— Jučer dođem ja gore i sve sa zadovoljstvom osjećam i uživam, kako se olakšavam, a onda se obazrem, da vidim... no, kako je probavljeno, pa...

Bahorić radoznalo ponovi:

— Pa? Pa što ste vidjeli?

— Uobće n i š t a vidio nisam! — odvrati gluhim glasom Kranihar.

— Ne razumijem... kako mislite? — trgne se Bahorić.

Istim onim gluhim glasom odvrati Kranihar:

— Velim: ništa! Na tlima uobće ništa bilo nije!

— Vraga! — čudio se Bahorić. — Da se nije odkotrljalo?

Kranihar odmahne otresito glavom.

— Ravno je kao dlan.

— Ali u travi?...

— Velim vam: ravno je i gladko kao gumno. Trave nema, pieska nema, ničega nema!

— Ni izmetine?! — čudio se Bahorić, a bilo mu je, da krikne od smieha. — Vrag ga dao!... — i upirući se rukama o koljena ustane, prošeta se sobom i sjedajući zamišljeno dometne: — ter ga je dao!

Kranihar je šutio vrebajući izpod oka na Bahorića, a onda zlobno povisi glas:

— No eto, sad budite pametni vi! I to se dogodilo baš meni, baš meni!

— Baš vama, i to je ono... — zamisli se Bahorić. — A kada je to bilo?

— Oko devete... jučer.

Bahorić ustane sa stolice i reče živo:

— Svejedno, nemojte si trti glavu onim vragom, dođite vi samo večeras k nama. Raztrest ćete se. A bit će i fina riblja jušica, baš kako i treba vama.

Izrukovao se s Kraniharom i izišao iz njegova dućana, a kad je hitro zamaknuo za prvi ugao, provali iz njega dugo zadržavani smieh. Glava mu se tresla od hohotanja, te je velikim plavim rubcem brisao znojno čelo. Pomalo se svlada i smiri. Trebat će još da pozove Štrapuha i Protuletca.

Krenuo je brzim koracima, ali iznenada zastane u hodu, a na usta mu i opet provali onaj sladki smieh.

— Au-ù ti goru vidim! — uzdahne on težko i skrene opet u Vlašku ulicu.

III

ZADNJE PRIPREME

Bahorićeva gostionica Pri Roži stara je prizemnica. Krov joj se produžio vodoravno preko kuće poduprt čvrstim gredama i poklopio je dobar dio dvorišta te stvorio verandu, na koju se naslanja voćnjak. S desne strane vrta, okomito na kuću, protegla se kuglana i izčezava, onako nadkrovljena i obrasla povijušama, u zelenilu; s lieve strane vrta izpeo se visok plot od dasaka.

Na zvoniku crkve sv. Petra upravo odbija sedma. Bahorić stoji na verandi kraj dugačkoga prostrtog stola. Na prvi kucaj zvona hitro izvuče zlatnu uru na debelu srebrnu lancu i pogleda na nju.

— Mita, — vikne priekorno, — a čaše?!

— Jej, gotpon, tad bum ih donetla! — zabrunda sve trčkarajući oko stola nekakvo čudo od žene. Bila je u tamnoj odjeći, a pripasala kao snieg bielu, naškrobljenu i pomno ugladčanu pregaču.

Ni uz najbolju volju ne bi joj čovjek odredio godine: moglo joj biti trideset, a možda joj je bilo i preko četrdeset. Imala je sitnu glavu, preko čela padala joj riđa zalizana kosa, a pod njom se valjale bezbojne sluzave oči, kao da plivaju na ulju. Zvala se Mica, no kako nije imala prednjih zubi, izgovarala je svoje ime Mita, pa tako su je i zvali.

Bahorić obuhvati još jednim pogledom sav pribor i tanjure po stolu, digne s klupe tri svjetlucave vaze sa

šarenim cviećem i razmještajući ih po stolu svaki put iztisne: ta-àko! Odmaknuvši se malo zažmiri desnim okom po stolu i naheri glavu na desno, kao da gađa. Sve je bilo u redu. Tada zakorača zibajući se u hodu prema plotu, odakle je sievala žeravica, a tanki plavičasti pramenovi dima nadvili se nad nju. Tu se šćućurile tri sjene.

— Vlado, hej, pečemo se? — upita Bahorić brižljivo.

Jedna se prilika zavrti oko sebe; oduprievši se kolcem o zemlju izpruži se i odskoči kao pero. Onizak čovjek izpane pred ognjište taruć rukom oči, kao da skida s njih maglu. U odsjevu žeravice sinuše mu bieli zubi; on digne uvis desnu ruku, skupi prva tri prsta, prinese ih k ustima i pucne jezikom:

— Anđeli bi to jeli!

Bahorić pogleda na vatru, gdje su dva dječaka čučeći i izpruženih vratova vrtjela na ražnju janje i odojka.

— Hajde-de! — reče on zadovoljno i progutne slinu, a jabučica mu u vratu izkoči te se polako uvuče.

Vlado digne kolac, na kojega je vrhu nasadio komad slanine, i počne njome mazati zarumenjeno pečenje na ražnju govoreći polagano:

— Tako ja njega sve milujem slaninom ... gledajte, gospon Bahorić, tako ga škakljam, a on se smije i krivo mu nije ...

Začuše se koraci na verandi. Bahorić se hitro okrene i opazi dvojicu ljudi, oko kojih se već Mita uzžurbala vičući:

— Gotpon, gotpon, nek idvoliju ...

— Bravo, moja gospodo, dobar večer! — pozdravi ih Bahorić već izdaleka i pođe im u susret.

Na verandi stajao je Slamec sapet u crni žaket, prugaste hlače i žute cipele.

— Evo nas! — klikne on pružajući Bahoriću ruku iz kratka rukava.

Bahorić mu stisne ruku, a onda pogleda drugoga došljaka, nizka čovjeka, na komu je visjelo preveliko salonsko odielo; njegova se glava s dugim nosom i sitnom bradom zašiljila u klin; izpod gustih čupavih obrva i nizka navorana čela gledale začuđeno crne oči; oštra, a kratka progrušana kosa zatjerana mu je prema gore kao u ježa. On je čedno, gotovo u neprilici, stajao do Slamca.

— Liepo, gospon Štrapuh, da vas vidimo! — pozdravi ga Bahorić i pruži mu ruku.

Štrapuh izvuče iz dugačkoga širokog rukava veliku lopatastu ruku i snažno stisne njome Bahorićevu desnicu.

— Znam ja, kakve su babe! — živo će Slamec. — Ja na svoju viknem: — »Olga, mir!« i onda je mir. Ali gospa Rezika! Ne da se ona silom!

— Da iskreno rečem, — mirno prihvati Bahorić, — nisam se puno nadao, gospon Štrapuh, da ćemo vas vidjeti. Još danas popodne veli meni gospa Rezika: — »Ne!« Istina, kad sam odilazio od vas, ona mi je na pragu još dobacila: — »Vidjet ćemo!« A ja sam mislio, to je samo tako iz pristojnosti...

— Zato sam ja i došao po Štrapuha! — brzo nadoda Slamec. — I ne bi on došao; još je sjedio za stolićem pa sve zabija klince u cipelu, kad ja na vrata: — »Gospon Štrapuh, dižite se, idemo!« Gospa Rezika skoči: — »A mene niko i ne pita, ko da sam ja pomivaljka.« A ja: — »Kakva pomivaljka?! Bog budi s vama, gospa Rezika,

ali to je red«, et cetera. I sad smo ipak tu! A ja vam velim, gospon Bahorić, bilo bi nam preliepo na svietu, pa nam je Bog dao babe...

Štrapuh se zarumeni i klikne obiestno preko srdca:

— Tak se reče!

— Pak je praf! — nadoda Bahorić izpruživši kažiprst desne ruke.

Nastala je stanka.

Slamec skupi nad plavim očima bezbojne obrve, digne glavu, a tanke mu nosnice zaigraju.

— Peče se, — šapne on tajanstveno.

— Hajde da vidimo! — predloži Bahorić, i krenuše prema vatri.

Spuštao se prvi sumrak. S ceste se čulo drndanje kola, vrisak djece i jedan kreštavi ženski glas: »Doći ćeš ti u moje šake!«

— Ho-hò! — začuje se od vatre. — Tu smo mi!

— No, musje Vlado, ja se nadam, da ćeš si osvjetlati obraz! — pozdravi ga Slamec.

Vlado ih dočeka taručí rukavom čelo te se izrukuje s došljacima. Pokazujući batinom na pečenje šapne:

— Neka djela govore!

Štrapuh se pobožno zagleda u rumeno janje, a Slamec uzmahne glavom, pucne prstima te klikne pokazujući na odojka:

— Ovaj mi je simpatičan! Musje Vlado, sve je, sve je —

— Comme il faut! — doda Vlado.

— A u Francuzkoj, tamo ne peku ovako, na ražnju? — radoznalo upita Slamec.

— Ph! — prezirno će Vlado, — zaprljali bi ručice! Upamtite, gospon Slamec, čast njihovu jelu, ali nama ravan nije nitko.

— Hajde-de! — zadovoljno se nasmije Bahorić. — Ako baš i nismo prvi na svietu, ali bogme ni zadnji nismo. Mi ne jedemo guštere —

— Ni žabe! — nadometne Slamec. — Ne velim, onako ... pržene, ali sirove ne! Tko je od nas ikada čuo, da se jedu zmije, dok nije pred deset godina došao onaj cirkus Fratelli Avanti, ili kako se ono zvao, vrag mu njegovoga, svejedno ... Ja sam na svoje oči gledao, kako su hvatali zmije, da ih kuhaju, pa onda s octom i uljem... pa lukom ... br! — i strese se, kao da mu se po leđima razmiljeli trnci. — Što je manje bilo publike u cirkusu, to su nemilosrdnije tamanili žabe i puže —

— Puževe! — izpravi ga Vlado, a svi se veselo nasmiju.

— Dakako, — primieti Štrapuh, — a čiji bi puži i bili nego puževi?!

— Kako hoćete: puže — puževe! No ja velim, — nastavi Slamec gadeći se, — balavoga puža ja jeo ne bih, da baš i umirem od gladi. A oni? To je k o l t u r a!

— I to može biti dobro, — mudro će Bahorić, — to jest doklegod nema ništa bolje. Ali da tomu Avantiju pokažeš janjca ili odojčića, kao što su ovi naši, i da mu pokažeš njegove zmije i puže-puževe, ho-hò! — i žabe, pa da veliš: — »No, gospon Avanti, izaberite!« — ja kriv — —

— Tako je! — potvrdi ozbiljno Štrapuh i kimne glavom.

IV

SLAVA POČINJE

Još su stajali ovako kraj vatre i buljili u nju, kad li se na vratima verande začuše koraci i ženski glas:

— ... i sve najbolje, ukratko, kaj si sami želiju!

Bahorić se brzo okrene i klikne:

— Janko! Eno ga! — i gegajući se krene prema verandi.

Začuje se i opet onaj isti ženski glas:

— Štef, evo gospona Prepelića, ja moram u kuhinju, jer — — —

Vrata zalupiše, i nestade glasa.

— Još jedanput sve najbolje, dragi Janko! — pozdravi Bahorić došljaka rukujući se s njime. — Mita, što stojiš? Pali lampione, već je mrak!

Mita odskakuta do zida; čulo se, kako tapka rukama, napokon odvrne električno svietlo, a bieli stolnjak sine pod šarenim lampionima.

Svi krenuše prema svečaru.

Bio je to čovjek oko petdesete. Dobro ugojeni trbuh sapeo je u baršunasti prsluk izšaran crnim i crvenim kockama; disao je težko, a kod svakog udisaja trbuh bi mu porastao, a debeli zlatni lanac preko trbuha napeo bi se i kliznuo prema prsima; lice mu je bielo i rumeno, pod glavom mu se trese salasti podbradak, a izpod ovoga uvalio se drugi, poput vimena, preko ovratnika. Godov-

njak pođe družtvu u susret. Hodajući uzmahivao je spuštenom glavom kao biciklist, a noge u svietlim čizmama dizao je, kao da stopala odljepljuje od zemlje. Iz tupih mu plavih očiju izbijala staloženost, sigurnost i mir.

— Bog, moja gospodo! — pozdravi svečar dotaknuvši se rukom oboda zelena šeširića, za koji je zadio dva tanka čapljina pera. U isti se mah poklonio sigurno i začudo okretno. Svakomu je pružio mesnatu ruku, no jedva se dotaknuo tuđe desnice. Nato iztisne polako:

— Čekao sam... onaj... dok iztovare na kolodvoru blago... ona četrdeset i dva telića... pa je bilo posla... no glavno, da nisam zakasnio...

— Kako zakasnili?! Gospon Prepelić! — brzo će Slamec, — što vi to govorite? Pa vi ste godovnjak, a mi bi čekali, makar — — —

— Znam, ali... ono, što se peče... Da vidimo!

Svi stadoše u stranu, on između njih krene napried, a svi za njim. Kod žeravice se zaustavi, zagleda se u janje, nadnese se nad rjega i odmakne se. Nato baci pogled na odojka, reče: m-dà! — i uzmahujući glavom uperi prema verandi. Svi pristadoše šutke za njim. Kod stola se zaustavi i upita:

— No, a jesmo li svi? To jest... koga još nema?

Slamec poče izbrajati:

— Gospon Bahorić, Štrapuh je tu, Vlado, moja malenkost, još bi mogao doći Kranihar, Protuletac...

— Dakle napried! — klikne Prepelić i pogleda po stolu.

— Izvoli, Janko! Ti ćeš ovdje!

I Bahorić primi svečara za ruku i povede ga do pročelja. — Do tebe ću ja, da prigledam, ako nam što uz-

treba. Tamo do Janka vi, gospon Slamec, pa Štrapuh, a do mene Vlado. A drugi, kako koji stigne. Prostrto jest!

Svi sjedoše za sto osim Bahorića. On vikne:

— Mita, zovi gospu, neka se nosi juha!

Onda i on sjedne.

— Tako smo bili i lani, — prekine Prepelić tišinu. — I onaj... koliko godina mi već slavimo tako, ha, Štef?

— Četiri, pet... — zamisli se Bahorić. — Kad je moja Tilda imala infloenciju... to je pet, a mi smo i prije toga jedanput slavili; to je danas šesti put!

— Bilo tako još šestdeset i šest puta, gospon susjed! — ljubazno će Slamec.

Prepelić samo odmahne mesnatom rukom.

Začulo se iza zida tapanje ruku, a kad se vrata otvorila, zakorači Mita obaziruć se oprezno iza sebe.

I pojavi se zajapurena okrugla glava, ukočena nad okruglim prsima, što se stopiše s trbuhom u veliku kuglu, pod kojom se poput balona nadula silna suknja: bila je to gospa Tilda. Polako i dostojanstveno, kao da sama sebe vozi, zaplovila je držeći pred sobom objeručke duboku zdjelu; iz zdjele se dizala para i pušila se za gospom Tildom.

Ona razdieli juhu na tanjure i ode u kuhinju. Neki se mašiše papra, i začas su srkali vruću juhu, te ih je sve znoj oblievao, puhali u nju i sisali riblje koštice. Hvalili su kuharicu i pomalo se razgovarali. Rieč bi im zapela svaki put, kad bi iz vrta pao mukli udar sjekire popraćen tutnjavom po drvenom stolu. Pošto umukoše udarci, začu se iz vrta, kako Vlado nekoga psuje. Mita već poče skupljati tanjure. Sad se pojavi i Vlado.

Njišući se u bokovima prebirao je i zabacivao nogama držeći okomito i vještački na kažiprstu i srednjaku desne ruke podugačku motku, a na njenu vrhu lebdjela je daska s dugačkom plitkom zdjelom.

Svima zastade dah. Bahorić se namršti i promumlja: — »Mani vraga!« Prepelić razkolači oči i raztvori usta, kao da će što reći; Slamec zafijukne, Štrapuh se trgne i nešto prekune, a Mita uzdahne tiho i duboko: — »Gotpon Vlado!«

Približavao se polako, a onda poče oprezno spuštati motku zahvatajući je čas jednom, čas drugom rukom, dok nije ljevicom dočekao dasku sa zdjelom. U isti mah odbaci i motku i dasku, a desnom rukom kićeno zaokruži po zraku i duboko se pokloni.

Provali pljesak. Slamec se zavrti na klupi i zanosno klikne: — »Što velite na to, gospon Prepelić?« Bahorić je kimao glavom: — »Vražji Vlado!«, a Štrapuh je mrmljao: — »Mu njegovoga... ter mu njegovoga...«

Bahorić prihvati zdjelu iz Vladinih ruku, odahne i oprezno je položi na sto pred Prepelića:

— Nek dostoju, dragi Janko!

— Ja ću rebarca i onaj... malo bubrega, — promrmlja Prepelić i progutne slinu. Nato zabode viljušku u rumeno pečenje, a korica prsne.

— Ko staklo! — nježno će Bahorić. — Uzimajte, gospon Slamec.

— Ja volim nožicu! — javi se Slamec i zavitla viljuškom iznad zdjele. — A vi, gospon Štrapuh?

— Meni je svejedno, kad je sve dobro, — zadovoljno će Štrapuh i odabere vrat.

— Mita! Mita! — ogorčeno se uzviče Bahorić, — a mladi luk?!

— Tu je gotpon, eto i talate! — uzžurba se Mita i segne za zdjelama. Prepelić dohvati lučić, zagrizne u nj zdravim zubima i zamljaska, da su mu sve pucali zaušnjaci.

Bahorić natoči čaše rumenim vinom, ustane i u tišini poče:

— Janko, znamo se dvadeset godina, ti mene, a ja tebe. I svi se mi, gospodo susjedi, znamo dugi niz godina. Nekomu je sreća dielila kapom, nekomu šakom. Naš se godovnjak ne može potužiti na nju. Nego, velim ja, nije to, zašto nam je drag. Mi svi znamo njegovo zlatno srdce. I zato, da te Bog poživi, dragi naš Janko, među tvojim prijateljima još mnogo i mnogo godina. Živio!

Svi se kucnuše sa svečarom i izpiše naizkap.

V

JURE PROTULETAC I NJEGOV TONE

U taj se tren otvoriše vrata, a široka se ljudina priklonite glave odtisne s tamnoga praga. Činilo se, da je sav iztesan od komada pećine. Preko ramena prebacio je nekakav tamni ogrtač, a na glavu nabio crn šešir širokih krila. Kad je zakoračio, vidjelo se, da hramlje na desnu nogu, a kad se odupro palicom i stao na lievu, narastao je silan.

— Daj Bog dober večer, moji prijateli! — pozdravi on krupnim i gromovnim glasom.

— Zdravo Protuletac, živio Jure! — prihvate oni za stolom.

— Zdravo, gospon godovnjak, i želim im se dobro, i vam, moji prijateli!

On se sa svima izrukuje čvrsto stišćući desnice i sjedne do Štrapuha.

Na širokim silnim ramenima usrpio je dostojanstveno gizdavu glavu. Lične mu kosti izkočile pod dubokim crnim očima, po visokom čelu pala mu duga prosieda kosa; čupave debele obrve srasle mu se nad kukastim nosom, a dugački se brkovi objesili.

— Uzmite, gospon Protuletac! — ponudi ga Bahorić pečenjem.

— Fala im, morti posle, ali pil bum. — I ne čekajući nikoga natoči si sam čašu, podigne je i reče: — V njihovo zdravlje, gospon godovnjak!

Svi se kucnu.

Protuletac izkapi do dna, zasuče brkove i reče:

— Kakvi ljudi, takvo vino, a vino je baš dobro!

— Tak se reče! — zadovoljno dočeka Bahorić.

— Pak je praf! — prihvate svi gotovo u isti čas.

Protuletac je mirno promatrao svoje družtvo, zabavljeno oko pečenja. Nato će pruživši čašu:

— Kum Štrapuh, natočite!

Štrapuh mu hitro natoči, a on ustane, izpravi se i poče:

— Gospon godovnjak! Dugo ih poznam, ali sem malo z njimi. Ja za praf i ne znam puno od njih, ali znam, da ne bi bilo danes moje pintarije, da njih ni bilo. To im ne bum nigdar pozabil, kajti su v prvom početku pomogli mene, a znam ih kakti poštenoga gospodina, ki ni druge odmogel ni. Gospon Prepelić, naj ih gospon Bog poživiju!

Svi se kucnuše.

— A Tone? — upita Vlado sišući repić.

Protuletčev se pogled raznježi, a brkovi mu zaigraju.

— Fakin, nega je sam vrag s torbe zgubil! Al je muder i prefrigan!

— A tko mu je kum? — upita Štrapuh lukavo i dobrodušno se nasmije.

— Veli, da će u Ženevu. Silom hoće, da ga učim francuzki! — pohvali ga Vlado.

— Francuzki? Nek bi i bilo, — nasmije se Štrapuh, — ali njemu idu druge vaše vragolije po glavi! Na rukama stoji bolje nego ja na nogama. Zaleti se i u zraku se okrene.

— A?! — čudio se Slamec. — Salto mortale?

— Jedan dan je raztezao na dvorištu po tlima debelo uže, — nastavi Štrapuh. — Ja ga pitam: — »Što će to biti?« — »Da po njemu hodam«, veli, »najprije na zemlji, a onda u zraku«.

— Fakin je on! — zamišljeno će Protuletac i stisne šakom svoju batinu.

— A pjeva!... — čudio se Štrapuh i naheri malo glavu, kao da prisluškuje. — Fakin! — zaključi tad iznenada i zašuti.

— To su rekli i u Glasbenom zavodu! — potvrdi Slamec. — Vi i ne znate, gospon Prepelić, da on već dvie godine uči glasbu? Ja sviram bisernicu, i nije mi dao mira, dok ga nisam naučio note, jer, kako je gospodi poznato, ja sviram notalno. Baš smo predlani na same Trojake bili na Kraljičinu zdencu, je li, gospon Protuletac? Pjeva Tone, šuma zvoni, a jedan gospodin s naočalima pita mene: — »Je li to vaš?« — »Nije«, velim ja, »to je Protuletčev Tone«. — »Neka dođe sutra u Glasbeni zavod«, reče onaj gospodin. Ja sutra s njim na broj osam. — »Evo nas, gospodin profesor!« On za klavir, tucne prstom i veli: — »Pjevaj!« A Tone pjeva. — »On je notalan«, velim ja. — »O hò!« veli profesor. Tucne daklem taj gospodin po jednoj tipki i reče: — »To je a«; nato tucne negdje gore i pita: — »Što je to?« — »To je opet a, ali visoki«, veli Tone. I bilo je a! Opet tucne profesor i pita: — »A ovo?« — »To je bis!« veli Tone. I bilo je bis!

— Au ti goru vidim! — začudi se Bahorić.

Prepeliću zastane zalogaj u ustima i on promrmlja:

— Hm-da!

— To je fenomen! — oduševljeno klikne Slamec trgeći u isti mah koji komadić po zdjeli.

— Jednom gledam ja njega, — nadoveže sad Štrapuh, — a on stoji, zuri u zrak i fućka. — »Ti brojiš zvijezde?« pitam ga ja. — »Čitam note!« veli on i pokaže na telegrafske žice, na kojima su sjedjele lastavice. Vrag te tvoj... ter te tvoj, uviek mi to padne na pamet, kad moram u družtvu pjevati na note... onda uviek vidim one proklete telegrafske žice i lastavičje repove!

Svi se nasmiju.

— A što ćete s njim, gospon Protuletac? — upita Bahorić.

— Naj bu pintar kak i ja. Vre pomare pri poslu.

— Da, načinio je grabljice! — nasmije se srdačno Štrapuh. — Jučer rano ujutro gledam ja kroz prozor, a on reže, rezucka i slaže nekakve grabljice na dugom držku. — »Što će ti to?« pitam ja. — »Nemaš pametnijega posla?« A on se pokupi i ode. Za posao baš i nije.

— Sad se skiće po Gogoljinu briegu, to je istina! — potvrdi Slamec.

Bahorić se trgne i hitro upita:

— Po Gogoljinu briegu? Tko ga je vidio? Kada?

— Ja sam ga vidio jučer, gdje se šulja uz živicu! — nasmije se Slamec. — Tamo su trešnje!

— Ma kada jučer? — pažljivo će Bahorić.

— Pa bilo je prije devete, tako nekako.

Bahorić se zamisli.

— Pa da! — klikne napokon. — Au ti goru vidim! — i prasne u smieh.

Svi ga pogledaše u čudu.

Bahorić se teda negda umiri i upita:

— S grabljicama? — i opet udari u smieh, da mu je sve glava poskakivala.

— Ja ću doći odmah! — reče ustajući s klupe, — odmah, samo da... au-ù ti goru vidim...

Svi su u čudu gledali, kamo odilazi, i kad ga je već nestalo, još se čulo, kako odzvanja njegov sladki smieh.

VI

VODA IZ STATIVA

Nitko nije razumio zašto taj smieh, i zgledali se među sobom.

— Koji mu je vrag? — radoznalo će Slamec.

Vlado slegne ramenima, a Protuletac se namršti i šakom stisne svoju težku batinu.

Bili su tako zabavljeni ovim događajem, da nisu ni opazili, kako tetura prema njihovu stolu onizak, pogrbljen čovjek u salonskom kaputu, bielim hlačama i bielim platnenim cipelama; na glavi mu je oficirska mornarska kapa sa štitom, a pod pazuhom lieve ruke stište klarinet. On stane do stola i duboko se poklonivši digne kapu i pozdravi hrapavo:

— Prepokorni, sluga prepokorni, gospodo!

Sad ga tek primietiše i pozdraviše ga:

— Mika! Ohô, kao duh! Gledajte ga!

— To ste dobro rekli, gospon Štrapuh! — uzdahne on tiho i tužno. — Da, kao duh... tak se reče.

— Al ni praf! — dobaci Vlado, a svi se nasmiju.

— Praf je, dragi Vlado: Mike više nema. Ovo, što vidite, to nije Mika: ovo je duh!

— A odakle dolazite, gospon Mika? — ljubezno upita Slamec.

— Pri Zelenom Viencu sam bio, kod Ivice Grančarića, pa onda sam večerao kod debeloga Ivše plućica na

kiselo... ali tamo nemaju smisla za glasbu... Gospon Prepelić, Bog im daj dug život i dobro zdravlje! — i ponizno upilji oči u jednu praznu čašu.

Pošto mu je natočiše, digne je u zrak, izkapi je na dušak i pogladi svoju neurednu carsku bradu. Nato izvuče klarinet zureći izgubljeno na stranu i kao da je odsutan duhom iztisne neke pištave glasove, a svi brzo prihvatiše za njim:

— — — — — tolko let, daj nam Bog na svet živet!
Kolko kapljic, tolko let, daj nam Bog na svet živet!

Slamec je pjevao zanosno nekim osladkim i mastnim tenorom; Štrapuh je započeo silnim basom, no preduboko, te se sav stresao, jer su ga zasvrbile uši, i nastavio je čitavu oktavu više; Prepelić se uzmahao glavom u taktu i uzalud nastojao da uhvati pravi glas; Protuletac nije pjevao, zamislio se nekuda.

— Gospon Mika, — zapita Slamec, kad je svršila pjesma, — a kad ćete doma u Stative?

Mika ga pogleda mutnim crnim očima, kao da ne razumije, onda se nasmieši:

— Lukavi ste vi, gospon Slamec. To se drugčije veli: Mika, kad ćeš prestati piti? Je li? A ja sam, vidite, prošli tjedan bio u Stativama... i pijem dalje...

— A voda, nije pomogla? — nasmije se Slamec.

— Nije... — tužno potrese Mika glavom. — Tamo su još ista dva jablana, visoki su, i lišće na njihovu vrhu uviek treperi i igra... nemirno, ko srdce moje. Pod njima je izvor... voda živa. Tamo sam ko dečko ovce pasao i ovu vodu pio. A hladna je: kad je piješ — sve ti zubi zvone. Moja frulica, ho-hò, prebirao sam ja na njoj.

Onda su me gudci odvukli na svatbe, pa iz sela u grad... na proštenja. Postao sam glasbenik... Mika glasbenik.

On se zavali na klupu do Slamca i zagleda se u čašu.

— Bez zamjere, prosim ih liepo...

— O molim! — uslužno će Slamec i natočivši mu do vrha upita:

— A kako ste došli u kazalište?

Mika kao da je prečuo, dohvati čašu, i pogled mu se izgubi u njoj. Iznenada uzmahne glavom, trgne laktom uvis i nakrenuvši čašu u ruci zapljusne vinom raztvorena usta.

Slamec udivljeno pogleda njega pa izpražnjenu čašu na stolu.

— U kazalište? — izvali Mika oči na Slamca i pogladi oba kraja svoje brade. — Učio sam, Jožko Tratnik me učio, Slovak, Bog mu daj pokoj duši, gdje leži... Trovatore, Lucia de Lamermoore, Rossini... ho-hò, kako su moji prsti letjeli, solo sam svirao... u orkestru, u našem starom horvatskom kazalištu.

— Pa? — upita Slamec.

— L'amour, c'était l'amour! — živo će Vlado.

Mika ga pogleda i raztežući reče:

— Ne znam, što veliš, Vlado, ali tako je... kako veliš.

— Što, što? — radoznalo će Slamec.

— Došao je iz Beča balet... ona je bila Španjolka... crne je oči imala, zubima je grizla usne, kad se smijala... a uviek se smijala... Flora Marietta...

Zašutio je, glava mu pala na grudi, a onda doda zamišljeno:

— Marietta... sa dva t... Kakve su to bile noge... ko da su među liljanima rasle. Bože moj! A ja samo pasem oči. Kapelnik maše, a ja vidim samo nju. — »Zašto ste, Mika, prestali svirati?« pita me kasnije kapelnik. A ja i ne znam, da sam prestao svirati. Drugi dan isto tako. I treći dan ona pleše, a kapelnik maše na me, ja sviram... i sve krivo... I tako me odpravili... Flora Marietta... Šta je bila liepa, ma šta je bila liepa!... Na kolodvoru sam je dočekao i unio joj kovčege u vlak. Zekser mi je dala...

I nakon stanke doda:

— Kad imam puno novaca, pijem vino, a kad nemam, daju mi ga dobri ljudi, Bog vas živio... moja gospodo! Jer je glavno, da utopiš tugu. A bilo je dana... kad nisam vidio ni rakije, a dobrih se ljudi našlo nije... Peklo me, gušila me žeđa... ali ovaj zekser zapio nikada nisam...

On izvuče iz džepa zgužvan šareni rubčić s jednim uzlom u uglu.

— On je tu... i ostat će tu...

Šutnju prekine Štrapuh:

— Bilo pa prošlo. I ona je sada baba.

Mika ga mrko pogleda izpod oka, a onda će tiho:

— Ona je uviek jednaka... kakva je bila, jer je takova... u mom srdcu.

Štrapuh se zamisli i potvrdi:

— To je istina.

Svi su šutjeli.

— Mita, — vikne Slamec, — nema vina!

Na stolici do zida sjedjela je Mita i otirala pregačom suze.

— Mita! Šta je? — poviče Slamec.

— Puttite me, gotpon Tlamet, ja tam... ah... tako dalotna! — i ridajući iziđe iz verande.

Svi se nasmieše, no postade im težko.

Vlado digne čašu, zapjeva, a drugi prihvatiše:

Onda, braćo, pijmo ga, dok ne puk —!

Prepelić izpruži desnu ruku — nastade stanka; onda on mahne, a svi prihvatiše:

— ne zorja!

Kajti je to navada horvatskog Zagorja.

Svi izpiše, a Slamec upita:

— A ona voda iz Stativa, gospon Mika?

Mika odmahne rukom.

— Nije me trebalo tamo. Mislio sam: kad se nje opet napijem, prestat ću se opijati vinom. Jedan sam dan proboravio tamo... Starci moji već su davno pomrli, nikoga ja poznao nisam... niko mene poznao nije. Ležao sam do izvora pod jablanima, sam kao vuk. Težko mi je bilo, i sve velim: Nije to ona voda.

VII

VELIKE IDEJE I OBIČNI LJUDI

Mita otvori vrata noseći veliki sivi zemljani vrč vina. Natočila je boce, postavila ih na sto, a sama sjela na stolicu do zida.

— Vrag je to, kad se čovjek zaljubi! — potrese Slamec ljutito glavom i natoči čaše.

— To je istina, — potvrdi Štrapuh, — jer je onda čovjek glup!

— Zbilja, gospon Protuletac, — živo će Slamec, — sigurno je koja mala... zavrtila glavom vašemu dečku.

— Ja od tega nikaj ne znam! — okosi se Protuletac. — Oni pak, gospon sused, znaju se!

— Da nas Bog poživi! — umieša se Vlado, i svi izpiše.

Na vratima se pojavi Bahorić držeći za ruku visokoga Kranihara.

— Evo nas. Doveo sam ga.

Svi se pozdrave s došljakom, a on vedra pogleda i raznježen sjede za sto.

— Riblju jušicu, ako je po volji? — ponudi ga Bahorić.

— Kakvu jušicu?! — obiestno će Kranihar. — Vrag s jušicom, ja ću janjetine! Ali, gospon Protuletac, onaj vaš Tone, ono je fakin!

— Kaj je pak spelal? — namršti se Protuletac.

— Reći ću vam sam, i onako bi doznali.

Kranihar se obazre na Mitu i počne šaptati sniženim glasom. Tek što je nabacio nekoliko raztrganih rečenica, kad li svi izpružiše vratove prema njemu.

— Ja gledam! — i obazre se iza sebe, kao da što traži po podu. — Vrag te tvoj ter te tvoj... a to je Tone... iza živice!... grabljicama!!...

Buran smieh, dugi smieh zaori i nikako da prestane, a kad se već činilo, da će utihnuti, probudio bi se nanovo prekidan uzvicima. Prepelić se hvatao rukama za trbuh i muklo huktao, Slamec je odskočio s klupe i trčeći duž stola mahao desnicom, kao da je opekao prste, Štrapuh je pljesnuo dlanom po koljenu i nešto kleo, Vladi sievnule oči, i smijao se vedrim sretnim smiehom, a Bahorić brisao rubcem suze uzdišući: — »Au-ù ti goru vidim!«

Protuletac se nasmijao kratko i oštro, i preko lica mu se razlio blagi i sanjivi mir. Mika se trgnuo od nekog polusna i tupo gledao preda se. Kranihar je promatrao susjede nemirno žmirkajući očima, a usta mu se ukočila na drven krut smieh.

— No, sad je sve dobro! — progovori Bahorić prvi nakon stanke.

— Glavno, da čovjek zna, kako je, — zamišljeno će Kranihar.

— Pustite vi, gospon susjed, sve te fiksne ideje! — veselo vikne Slamec. — Vi ste zdravi. Ako vam još dođe ideja za kakov p r e p e t u m mobile, a vi je otjerajte: Marš, ja te ne trebam!

— Nije to baš tako, — uozbilji se Kranihar i naježi obrve, a nos mu se odulji. — Moj perpetuum ima još, istina, mali nedostatak, ali u principu je stvar riešena.

— Pita se samo jedno, — uporno će Slamec: — vrti li se ili se ne vrti? Molim, odgovorite, gospon susjed, samo: da ili ne!

— Ali vi zaboravljate, — razdraži se Kranihar, — da je ideja tu! Ništa nije rođeno savršeno. I prva ura nije bila odmah Zenit ili švicarska ura . . .

— Ali je išla! — klikne pobjedonosno Slamec i doda zlobno: — A nama nije nepoznato, da vaš prepetum ne ide!

— S vama je težko razpravljati, — svlada se Kranihar, no glas mu je podrhtavao.

— Pa i ono s mačkama i miševima . . . i to nije ništa drugo nego opet prepetum!

Kraniharovi dugi prsti zabubnjaju po stolu.

— Ja sam bio lud, — prociedi on napokon kroz zube, — što sam vam o tom govorio, no bilo je u slabom času.

— Slušajte, gospon susjed! — usrdno će Slamec. — Ja sam vas razumio: mačak i mačka, to je par; miš i mišica, i to je par. Mačka će okotiti mlade, a miši —

— Miševi! — popravi ga Vlado, a oko stola zaori smieh.

— A i miševi, dobro, imat će mlade. Mačke ćemo hraniti odrtim miševima, a miševima . . . a miševe —

Slamec zastane. Sad već ni Kranihar nije mogao mirno izdržati na svome mjestu. On donese Slamcu pod nos skupljene prste i poče rukom opisivati luk, kao da na njegova usta izsukava netom prekinutu nit. Grabeći tako po zraku Kranihar je svejednako povisivao glas:

— No-ó? . . . A miševe? . . . No-ó?

— A miševe, — snađe se najzad Slamec, — miševe ćemo hraniti odrtim mačkama! Nije li tako? Kao što i mačke odrtim miševima.

Kranihar je šutke povlađivao Slamcu i tronuto se smiešio, a svi se zamislili.

— Vraga! — oduševi se Štrapuh i pljesne dlanom po koljenu.

— Ali šta ćete imati od svega toga? — upita Bahorić.

— Kože, kože! — muklo krikne Kranihar i zanoseći se sve jače nastavi: — Neka svaka kožica vriedi samo pola krajcare, deset kožica je groš, a dvjesta njih je forint i t. d., i t. d. Eto, tu je bogatstvo! . . .

Svi su šutjeli zamišljeno, a Kranihar ih je izpod oka pobjedonosno promatrao.

— Sve je to jasno, — javi se Štrapuh, — pa opet . . . nije jasno. Vražja ti je to pripoviest! — zaključi on odlučno.

— A kad će . . . proraditi . . . ta vaša fabrika koža? — upita milo i nevino Slamec.

Nastade tajac. Kranihar baci sumnjičav pogled na Slamca.

I neki visoki glas, podoban ptičjem pijuku, a popraćen prigušenim krkljanjem, izkopelja se Slamcu iz samoga čela i oduši mu praskom na nos i na usta. U isti mah provali i širok, glasan smieh sa svih strana oko stola.

Kad su se malo utišali i odahnuli, nazdravi Vlado:

— Pijmo, gospodo, u slavu ideje!

Svi digoše čaše.

— Fuj, tu je žohar! — krikne Kranihar, spusti čašu na sto i strese se, kao da su ga prošli srsi.

— Kakov žohar? — promrmlja ljutito Bahorić, a svi pogledaju na onu čašu.

Bahorić je digne prema svietlu, ogleda je sa svih strana i spusti je na sto.

— Pa to je žohar od papira! — reče on veselo i zadovoljno te ga izvadi prstima. — Gledajte...

— Istina, mu njegovoga! — začudi se Štrapuh.

Nastade razprava o tome, kako je žohar dospio u čašu.

— Ja sam ga metnuo u svoju čašu! — raztumači napokon Vlado mirno.

— Ali on je bio u mojoj čaši! — uzžesti se Kranihar.

— Gospon Kranihar, zašto ste uzeli moju čašu?

— Čudno je, — sumnjajući pogleda ga Kranihar, — da je ta čaša bila baš preda mnom i da —

Htio je još nešto reći, no uto u vrtu udariše tamburice, a Prepelić veselo klikne:

— Tamburaši... napried!

VIII

STARI RAČUNI

Jedan za drugim izvlačili se iz mraka kao sjene i dovlačili se na svietlo tamburaši. Prvi je stupio Šandor primaš, ovisok, podebeo, sa sitnom bisernicom u šapastoj ruci; iza njega grbavi Gobo, izpružena vrata, kao da pliva na vodi; onda još dvojica, koji su izpod oka gledali na sto, a za svima vukao je visoki i koščati Pepo silno svoje berde ščepavši ga objema rukama za dugački vrat.

Postavili se pred stolom u polukrug i žmirkali s hinbenom pokornošću na goste.

— Nešto liepo... — šapne im Prepelić povjerljivo, digne malo ruku, zaigra prstima po zraku i doda: — onako... vi već razumijete...

Tamburaši skupili glave, Šandor pogleda zamišljeno u strop i nešto šapne. Glave se razmaknu, a tamburice složno zacilikaju: Još ni jedan Zagorac; Mika se prene i odmah prinese k ustima svoj klarinet. Odnekale dolebdi i gospa Tilda i smiešeći se blaženo iznad svoga balona oprezno se uvali na stolicu. Iza ove pjesme prieđu tamburaši na drugu, i družtvo se začas razpjevalo. Prepelić je najprije samo mahao glavom, a onda i rukom, dok je gospa Tilda budeći davne uspomene sanjivo nakrivila glavu i zanosila se pjevajući toplim glasom:

U ranu zoru stajah ja
Brdašca na visini,
Sva priroda je šaptala:
Oj sini, sunce, sini!

Glasovi se slili u čuvstven sklad, a napose se razbirao glas Mitin, kad je tresući glavom i prevraćajući očima zanosno pjevala:

Oj tini, tunte, tini!

Ovaj se karišik svršavao hrvatskom himnom; odpjevali su je stojeći, a Štrapuh se i izprsio.

Ponudiše tamburaše vinom i ražnjetinom, a natočiše i gospi Tildi i Miti.

— Dobro smo se držali, — zadovoljno se osmjehne Štrapuh.

— Starinske naše popievke! — snatrivo uzdahne gospa Tilda. — Bože moj, još ih je moja pokojna mama pjevala.

— Madžarske sam cigane slušao u Pešti, — poče raztežući Bahorić. — Baš smo u Beču kupili štrcaljku za naše Vatrogasno družtvo. Onda još nisam bio podkapetan, nego samo odbornik ... pa smo se navratili u Peštu. Tamo cigani pjevaju po kavanama, zatežu žalostno i uzdišu, pa se onda uzobieste kao ludi ... i svi s njima. I mi smo već imali u glavi, pa smo počeli s njima pjevati i mi!

— Madžarski?! — prekori ga Štrapuh.

— Gospon susjed, — hitro upane Slamec, — a zašto ne? Vi zaboravljate, da je muzika internacionalna. Vi možete biti i najbolji Hrvat, a ipak pjevati talijanski i ... englezki, to jest, ako znate!

— Dajte vi meni mira, gospon susjed! — razljuti se Štrapuh. — Kad vam udari u glavu, onda samo bockate.

— Ja da bockam?! Zato, što velim, da treba svagdje izkoristiti priliku i nešto naučiti? Eto, naš Vlado! Kakve on zna šansone i svrabljivce, a bome ih nije u cirkusu

naučio! A gledajte, i Protuletčev Tone ... a ima dečko krasan glas!

— Bože moj! — uzdahne gospa Tilda i pogleda Protuletca. — Kada ga gledam ... kao da vidim vašu pokojnu Doru. Kad ste je doveli iz Stubice, onakovu tihu ... Ali se nije snašla u gradu, samo je ginula za selom svojim ...

Protuletac zaklopi načas oči i ne odvrati ništa.

— A Tone je kao živo srebro, — nastavi ona zamišljeno.

— No da, — razljuti se Kranihar, — taj! Taj je vragu iz torbe utekao!

— To znate najbolje vi! — zlobno će Slamec, a svi se nasmiju.

Slamec skupi biele obrve i poče veselo:

— Na vlas je takov bio i onaj Martin, Protuletčev kalfa. Još se sjećam, kako ste mu, gospon Protuletac, naravnali leđa.

— Morti je imal predugi jezik, — mirno primieti Protuletac.

Slamec se lukavo nasmieši.

— Taj Martin kao da je utekao vragu iz torbe. Nikomu nije dao mira. Kad je Protuletac Jure, jer maloga još nije bilo, odilazio na sajmove sa svojim bačvama ... hm — — —

— Gospon sused ... kaj je ondak bilo? — upita Protuletac napeto, a oči mu se zakriese.

— Onda je Martin pjevao ... svi su ga susjedi čuli. Zbilja, i on je imao krasan glas ...

Slamec zašuti i baci izpitljiv pogled na Protuletca.

— I o n! — ponovi Protuletac mrko, a onda se uhvati rukama za sto, kao da se sprema na skok. — Vidiš ovu nogu? Prebili su mi ju, čuješ, pet je bilo snubokov, i si kak jen na me, a ja sem ih sam spreharil i itak dopelal Doru dima — i bila je moja. Kajti se silom ne da nikaj: ona je štela mene! Ti si se, gad jeden, ofrkaval oko nje, dok sem ja po sajmih s bednji hodil. Misliš, da mi to ona ni rekla? I Martinu ni vrag dal mira, pak je dobil svoje. Al ti znaš samo za Martina!... Prokleti tvoj jezik! Dojdi sim!

On se naglo izpruži i zakorači na čistinu kraj stola. Slamec probliedi.

— Sim dojdi, — govorio je Protuletac mirno i polako.

Svima zastane dah, a Slamec se uruši u se.

— Velim: hodi sim! — prigušenim glasom zagrmi Protuletac upirući kažiprstom desne ruke poda se.

— Ali, gospon susjed, — umieša se Bahorić prestrašeno, — nemojte za Boga miloga!

Uto i Slamec ustane oklievajući i bojažljivo zakorači prema njemu.

— Bliže, bliže... još... se dovud... tak, tak! — šaptao je Protuletac, a onda uzdahne duboko. — A sad... obrni se tam... tam na on kraj... je, tak... sklopi ruke i klekni...

— Ali, gospon Protuletac, t o nemojte! — začuje se sa svih strana od stola, a svi poustajaše.

— Velim: sklopi ruke i klekni! — šaptao je Protuletac rezko otežući rieč po rieč.

Slamec je oklievao, ali se spusti na koljena.

— I sklopi ruke... je, i reči: Ja te prosim... za menom: ja te prosim...

— Ja te prosim... — kao jeka trgalo se sa Slamčevih usana.

— da mi oprostiš...

— da mi oprostiš... — ponovi tiho Slamec.

— Dora Protuletčeva...

— Dora Protuletčeva...

— Kajti sem tebi mrtvoj —

— ... mrtvoj, — čulo se Slamčevo šaptanje, a Mika skine kapu s glave i duboko se pokloni.

— pomutil tvoj pokoj i mir.

— ... i mir, — ponovi Slamec.

— Ti golubica dobra... — šaptao je Protuletac hrapavo. I nije čekao, da Slamec dovrši, nego nastavi nekim krikom, koji mu je slomljen previrao iz grudi, kroz smieh i jecaj: — Ti golubica moja bela, ti golubica bela moja — — — o, o, o!...

Zavukao je glavu među silna ramena i zalomatao laktima kao ranjena ptičurina. A onda kao u čudu pogleda na Slamca izpod sebe, uhvati ga polako za ruku i mirno, gotovo nježno šapne:

— Sad se, sinek, stani. A vi, — i pogleda one oko sebe, — dragi prijatelji, prez zamere! Al ja sem takov človek. Sad idem... Zbogom!

On dohvati svoj tamni ogrtač, namakne šešir na oči i odupirući se palicom odtisne se onako težak prema vratima.

IX

ZABAVA DO ZORE

Kad se za Protuletcom zatvoriše vrata, ostali su svi još onako niemo stojeći. Napokon će Vlado:

— To vam nije trebalo, gospon Slamec. I još ste dobro prošli.

— Istina, — potvrdi Štrapuh.

— Onako govoriti... o Dori! — razljuti se gospa Tilda. — Sramite se, gospon Slamec!

— Tramite te! — ukori ga i Mita.

Slamec je stajao blied i lutajući pogledom oko sebe u neprilici poče rukavom otirati prašna koljena.

— A što sam rekao? Vražje vino! A nisam htio reći. Vidite, tako je, kad čovjek ne govori ono, što misli. Vjerujte, da mi je žao... nisam ja takov čovjek. Pravo mi je... baš mi je pravo!

I otare rukom krupne kaplje znoja sa čela.

Bahorić je žmirkao očima na nj i zakimao glavom.

— Što je bilo, bilo je... Hm-da. Sjednimo!

Vlado natoči čaše i zapjeva: Polak navade stare. Tamburaši ga s Mikom brzo uhvate, a drugi zapjevaše s njima.

Vlado povede i opet te ponovi:

Polak navade stare družtvo se sastalo je,
Bilo, ne bilo pare, samo da veselo je!
Hej!

On ustane i zagrli Štrapuha i Miku. I svi ustadoše te se zagrliše pjevajući:

Samo da veselo je!

I opet povede Vlado. A kad je kliknuo: — »Hej!«, digne obje ruke iznad sebe te se duboko pokloni.

I svi digoše obje ruke iznad sebe te se duboko pokloniše pjevajući:

Samo da veselo je!

I treći put ponovi Vlado. A kad je kliknuo: »Hej!«, legne na pod.

Nastade smieh. Počeli liegati na pod, a gospa Tilda gušila od smieha i brisala već suze. Prepelić se spotaknuo o nečije noge i povalio se na Štrapuha; odnekale izpod stola čulo se: »Au ti goru vidim!«

Uto izkrsne na otvorenim vratima visoka koščata žena zašiljena lica, a nosa duga i tanka. S prebačenim tamnim vunenim rubcem preko ramena borbeno se razkoračila i podbočila se rukama o bedra, a tanke usne naprčila na podrugljiv smieh.

— Gospa Rezika! — klikne Slamec, i nastane tišina.

Izpod stola izvuče se Štrapuh.

— No to je fino, hm, tu se ti valjaš! Odbija dvanaesta, a ja doma neka pazim i čekam: njega još nema! Čekam ja: mora doći, vrieme je. A zašto da poštena žena čeka muža? Odbije jedna: nema ga! Čekaj ti, ne ćeš ti k meni, a ja ću k tebi! Srami se!

— Pa nemojte, gospa Rezika! U poštenom je družtvu, med poštenim ljudima! — umirivala ju je i tiškala gospa Tilda.

— To ne velim, gospa susjeda, ali da se on skiće sam?! Pa onda u kavanu, a iz kavane — — Fuj! To je sramota! Da, to je — — —

— Živila gospa Rezika! — nadviče je Vlado, povede je do stola i ponudi čašom vina, a svi se kucnuše s njom.

— Mita, i ti piješ! — zakima glavom Bahorić.

— A vi mislite, gospon susjed, — zlobno će gospa Rezika, — da se samo vi mužki smijete veseliti!

— Tak se reče! — potvrdi Vlado obiestno, a Štrapuh hitro doda:

— Pak je praf!

Gospa Rezika omjeri muža prezirno.

— No, tebe ne ću pitati, je li pravo ili nije.

— U družtvu g a v a l i r a imaju dame uviek pravo! — ljubezno će Slamec i pokloni se.

Tamburaši se pogledaju, složno zacilikaju, a svi s njima obiestno zapjevaju:

Ja posijem proju, proju, žena veli: mak!
Haj, haj —

— Ne, molim! — razmaše se odlučno rukama Prepelić i ušutkivao je pjevače i tamburaše, sve dok nisu poprestajali. — Ja ću dirigirati... pazite... onaj: Najprije Pepo-berde ima: da-mu, da-mu četiri puta, a onda, kad ja dadem znak... ovako!... onda počni Šandor-bisernica: tirli-lili-lili-lili, to jest: J a p o s i j e m p r o j u, i tako dalje, sve do: ž e n a v e l i m a k, a berde i Kranihar sa Štrapuhom moraju ponoviti onaj: v e l i m a k... Jer tako je ljepše.

Prepelić zaduvan dugim govorom ustane i tajanstveno, kao da doziva duhove, dade znak. Pepo udari u

berde, a Prepelić u petom taktu uperi debelom rukom na Šandora. Ovaj zacilika, a svi prihvatiše:

Ja sam kupil bundu, bundu, žena veli: frak!

Prepelić kimne Šandoru, a sam s Kraniharom i Štrapuhom ponovi duboko:

— veli: frak!

A tada svi:

Haj, haj, žena moja, nek se vrši volja tvoja,
Haj, haj, tika tak, nek od bunde bude frak.

— To je bilo dobro, — reče Štrapuh zadovoljno.

Nastaviše i dalje:

Ja donesem ribu, ribu, žena veli: rak!
— veli: rak!
Haj, haj, žena moja, nek se vrši volja tvoja,
Haj, haj, tika tak, nek od ribe bude rak.

Svi su bili veseli, a gospa se Rezika uzobiesti i prkosno klikne:

— Tako i treba: mak i rak i frak!

— Ak je muž bedak, — priklopi Vlado, a svi se veselo nasmiju.

— To se naime ne tiče vas, gospon Štrapuh! — dobaci Slamec.

Štrapuh se otrese:

— Pa i ne, a vi to ne trebate ni spominjati! Vama još nije dosta, gospon Slamec.

— Dajte mi... onaj... od janjetine! — zamoli Prepelić piljeći plavim očima u zdjelu.

— Ko izvoli crnu kavu? — upita Bahorić. — Dobro, svi! Tursku ili domaću? Kakvu ćete vi, gospon Kranihar?

— Ja ću... — i zamisli se, — c r n u s r e p o m!

Štrapuh digne glavu i u čudu otvori usta, a Bahorić se zapilji očicama u Kranihara i slegne ramenima.

Vlado se zvonko nasmije:

— Tursku u mjedenoj džezvici s d u g i m d r ž k o m!

— Živio Kranihar! Živila crna s repom! — veselo mu nazdraviše svi.

— Mita, pij! — nukao ju je Vlado.

— Netu, gotpon, bila bi pijana.

— Bojiš se, da te ne vidi tvoj dečko? — našali se Slamec.

Mita se malo zarumeni.

— A-hà! — kliknu neki od stola dignuvši glave.

— Puttite me, gotpon, meni te vrti... ja tam prevet pila.

— To je bio onaj mladi pandur... nije? Nego?... — povišenim će glasom Slamec.

— Toldat je bil! — šapne Mita duboko, sva se zažari i spusti glavu. Nato je opet digne i izpruži, a rukom zabaci s čela riđu kosu. Vodene joj oči planu i poče sama zanoseći se: — On meni tve pripoveda... a meni dago, dago... Onda on mene titne i polubi... a meni — — —

Zastala je, kao da traži rieč, a onda zatrese glavom, razširi ruke te iztisne:

— tvanulo!

Nastade dug srdačan smieh prekidan onim njihovim običajnim uzvicima. Mita se zbuni i pobjegne u kut pokrivši dlanovima lice, no začas se vrati pa se i sama smijala s drugima.

Kad se stišalo veselje, namigne Prepelić Vladi:

— Daj ti nešto... onako... izpukni.

— Jednu nazdravicu godovnjaku, — predloži Bahorić. — Na turskom jeziku!

Vlado ustane, ozbiljno se pokloni i poče gladko, kao da sipa iz rukava. Pojedine bi rieči naglasio jače popraćajući ih kimanjem glave, izražajem lica i igrom ruku:

— Džurzuk efendum Meho! Medžres avlijun, kajmakli džana. Ahmudum sahâni ikber, kuršun alihajrum srmajli. Fehšadi alva? Aferim tutumli sindžir turpiun sudžuk. Merhabà kazan fatajli, hadži sátile. Merhabà Meho!

Slušali su ga napeto i gušili se u smiehu. Štrapuh je kod pojedinih rieči pljeskao dlanom po koljenu, Bahorić je već brisao suze velikim plavim rubcem, a Prepelić, sav zajapuren, nemoćno je kliktao: — Prestani... joj, prestani!...

Okriepiše se vinom, a Kranihar zapali dugačku virdinku i zadovoljno reče:

— A sada madžarski!

Ozbiljna lica sipao je Vlado:

— Fiuk baratom Janoš! Az beselni lehet rombolaš? Nem jo! Bešike kišasom helđi fogoš nem latom. Igen. Polgar kete pengeš sep, poharom firde neknek seretni. Jonapot baratom Janoš!

Još su se stišavali uzklici i sretni, zdravi smieh, a Vlado je već vodio na stranu tamburaše i tamo im tumačio i izpod glasa pjevuckao, a tamburaši za njim prebirali po žicama.

Mita je donieła na dugačkoj tasi crne kave.

— Dame će sigurno domaću, — nudio je Slamec pružajući zdjelice gospi Reziki i Tildi.

— Meni crnu s repom! — zamoli Štrapuh.

Miešao je žličicom po kavi, gutao i s vrška jezika triebio prstima komadiće kave ljuteći se:

— To je, kao da jedeš ribe!

Napokon se i Vlado vrati s tamburašima.

— Mes dames et messieurs, — poviče on, — ako mi dopustite, ja ću vam odpjevati jedan francuzki chanson. Napjev je ugodan i malo sjetan, kao stvoren za naše gospođe. Ne svidi li vam se, kriv sam samo ja. Pazite, kad dođe refrain, pripjev, onda ću vam ja dati znak, pa zapjevajte sa mnom svi.

Tamburaši tiho udare, a Vlado povede:

Adieu, Suzon, ma rose blonde,
Qui m'as aimé pendant huit jours:
Les plus courts plaisirs de ce monde
Souvent font les meilleurs amours.

— A sada pripjev svi, — šapne Vlado i zapjeva:

Je vous aime, aime, aime,
Je vous aime, aime, aime,
Je vous aime, aime, aime.

Svi su ga tiho popratili.

— Dobro je bilo za prvi put, — pohvali ih Vlado, — a sada, da vam to prevedem.

— Ne treba! — suprotivio se Štrapuh. — Neka si svatko zamisli nešto najljepše, pa neka mu to i pjesma znači.

Vlado zapjeva i drugu kiticu:

Je pars et sur ma lèvre ardente
Brûle encor ton dernier baiser.
Entre mes bras, chère imprudente,
Ton beau front vient de reposer.
Je vous aime, aime, aime,
Je vous aime, aime, aime,
Je vous aime, aime, aime.

Kad se pripjev ponovio, pjevali su ga već sigurno i skladno, samo su ga pomalo na svoj način izmienili ovako:

že vu zem, zem, zem,
že vu zum, zum, zum,
že vu zuma, zuma, zûj,
Zu-u-ûj, zu-u-uuûj.

Svršavali su triolom i zanosili se od sklada svojih glasova.

— Mu njegovoga, — zadovoljno će Štrapuh usred tišine, — da nas ko čuje ... mislio bi, da je u Parizu.

Svima se pjesma svidjela, i što su je češće ponavljali, sve ih je jače podilazila neutaživa želja, da započnu iznova.

— To je s r a b l j i v a c ... n a š s r a b l j i v a c! — razdragao se Prepelić te namigne na Vladu i tamburaše, a ovi udariše i opet — — —

A kad je svitala zora, driemali su neki na klupi sjedeći, nekima je glava klonula na sto, a gdjekoji su ležali po podu oko stola i hrkali. Samo se još Prepelić zibao

na nogama u začelju stola; glava mu je pala i bradom do nosa utonula u salasti podbradak; tupo je piljio u jedan šareni lampion, i oči mu se već sklapale od umora; a kad bi se na mahove prenuo, trgnuo bi rukama u taktu i zamumljao:

— Že vu zuma, zuma, zuj.

X

ŠIC!

Prođoše odtada tri mjeseca.

Jednoga je dana sjedio Štrapuh s gospom Rezikom i sa svojim kalfom za stolom; upravo su dovršavali objed.

— Što je istina, istina je, zec je bio fin! — reče Štrapuh zadovoljno i dlanom otare brkove.

— Metnula sam papra čitavoga i luka, pa sam ga podlievala raztopljenom slaninom, ugađala sam mu... vraga ne će biti fin! — odvrati gospa Rezika. — Samo jedite, Franjo! — i kimne pomoćniku, koji je u plavoj razgaljenoj košulji sa zasukanim rukavima do lakata nabadao viljuškom komade valjuška i mazao njima po tanjuru. Imao je široko lice i dugačak sedlast nos, na kraju jako proširen.

— Ni vinu nema prigovora. Kum Protuletac se izkazao. Hajde, Rezika, još ćemo jednu, neka zec zna, da su ga gospoda jela.

Kalfa pogleda gazdu izpod oka ne dižući glave iznad tanjura i razširi usta na smieh. Ovako je bio nalik na patka.

— To je vino! — zadovoljno će gospa Rezika i cmokne jezikom. — Ti znaš, Štrapuh, da meni nije do vina. Ako ga ima — dobro, ako ga nema — fala dragom Bogu, može se i bez njega. Ali ovo — — —

— Ovo je iz Stubice, donio mu ga je brat. Pravo zagorsko, staro... i vidi se to odmah! — kimne Štrapuh glavom.

— No da, majstor si ti, kad je vino na stolu, — podrugne se ona kimajući glavom, a činilo se, da u isti mah zabada i nosom.

— Koliko ga ima? — upita kalfa radoznalo.

— Koliko ga je bilo?! — usitni zlobno gospa Rezika.

Štrapuh odkopča dva donja puceta na svom prsluku, odrieši malo remen na hlačama i zadovoljno odpuhne.

— Baš me tišti!

— To je, kad čovjek ne zna mjere pa trpa u se ko u vreću. Jela sam i ja, zašto ne tišti mene? Kad su žganci ili kaša, onda nešto mumljate, onda se ne razpasujete. Jožić, gdje te vrag drži? Nosi te tanjure sa stola!

Unišao je dječak lica preplanula i rumena kao breskva. Naprčio je usta i krupnim crnim očima pogledao izpod čupave tamne kose na gazdaricu.

— Šta stojiš tu ko podojena krava?! Spremaj!

Dok je dečko spremao tanjure, zapalio je Štrapuh lulu i kroz dim se zagledao u širom otvorena vrata. Vidio se tek dio sunčem obasjana dvorišta, a u dnu se žutjela krošnja divljega kestena.

Najedanput se zasjene vrata, začuje se na otvoru njihovu: šic!... i više nije bilo ništa ni čuti ni vidjeti.

Štrapuh se trgne i izvadi lulu iz ustiju. Gospa Rezika se naglo okrene, upilji očima u vrata, a onda u muža.

— Šta je to bilo?

— Ja sam vidio još samo nečiju bosu nogu u zraku... — šapne Štrapuh zamišljeno.

Svi su šutjeli, a onda će zlobno gospa Rezika:

— Mogli bi baš i na posao. Valjda ne čekate ovdje i večeru!

Štrapuh uzdahne i odloži lulu, a Franjo protegne ruke, da su mu kosti zapucale, i oba krenuše kroz kuhinju u radionicu, a za njima Jožić. Sjeli su na svoje tronožke i prihvatili se posla. Kroz otvoreni prozor padalo je po stoliću sunce.

— A Zvone, kud se taj skiće? — pitala je iz kuhinje gospa Rezika.

— Otišao je Rabancu po cipele, — zamrmlja Štrapuh prevrćući u rukama komad kože.

Nasta tišina. Čulo se samo, kako kalfa zabada šilo i zabija čekićem klince, a Jožić komadićem stakla struže po đonu. Zidni sat kucao je polako, a jedna sjajna zelena muha brundala režući tople sunčane zrake.

— Šic! Šic! — začuje se s prozora.

— Koj si vrag?! — razljuti se Štrapuh i digne glavu, a kalfin čekić zastane u zraku.

I opet se latiše posla. Sad kalfa zapjevulji tanahno i tihano, te se činilo, da glas dolieće iz velike daljine:

Pogledaj me, nevjernice,
poglej ovo bliedo lice
i na njemu težke boli,
pipni čelo, kako gori!

Jožić je izpod čupave kose, i ne dižući glavu, pobožno pogledavao na raznježenoga kalfu. Štrapuh je, s daskom na koljenima, zamišljeno prevraćao dugačku pa-

pirnatu mjeru. Odpuhujući na mahove dubokim je mumljanjem skladno podupirao kalfu, koji je sav razpjevan, u časovima najvećeg zanosa vrtio glavom i prevraćao očima, dok mu se usne razvlačile na trpak i žalostiv osmieh, pun sladogorke sjete.

Poglej ruke — suho pruće,
poglej srdce umiruće:
ti si svemu tomu kriva —
sahrani me u grob živa!

Zamro je i zadnji drhtaj glasa, a zbilja je vraćala kalfu u razgoljenu pustoš jednoličnog života: on zabija klince, majstor odpuhuje, Jožić struže, ura kuca, a zelena muha zuji.

U tu tišinu upade tugaljiv otegnut glas: Ko-ože, ko-ože-e-e! . . .

— Jožić, — hitro će iz kuhinje gospa Rezika, — zovi ga odmah unutra. I da si mi prije tu neg tamo! — doda strogo.

Jožića nestane; nije prošlo par časaka, i već je doveo onizka Židova u crnom mastnom salonskom kaputu. Došljak je glavu uvukao među ramena, a na pognuta leđa prebacio oblu vreću; unišao je u sobu smiešeći se i klanjajući, a pri tom se razgledavao po sobi.

— Daj onu kožu s plota, Jožić! — zapovjedi gospa Rezika. — Baš smo pojeli zeca, — doda tumačeći. — Pa kako vaši posli, gospon Silberštajn?

Židov slegne otresito ramenima i pogladi crnu šiljastu bradicu.

— Posli . . . kakvi posli?! . . . Je l' se zove posli, kad čovek kupi koža? Fabrika slabo plaća za jedan koža — velika reži! — i on odmahne rukom.

Jožić se vrati zbunjen.

— Na plotu nema zečje kože . . .

— A sada je još bila, — nestrpljivo zaviče gospa Rezika i iziđe na dvorište. — A ono?! Šta je ono?! — vikne pokazujući rukom na plot do kuće.

— Pa ono nije zec! — bojažljivo će dječak.

— Nije zec, — plane gospa Rezika, — ali je njegova koža! Nosi je ovamo, niškoristi jedan! Eto kakva mi je pomoć od ovakova fakina. Učini sve sama: sama kuhaj, sama peri, sama radi i redi . . . a ovaj gad kuje brunde, njemu da je doći na gotovo! . . .

I ona se vrati u sobu psujući i dalje.

Začas se pojavi dječak; smiešeći se zbunjeno donio je na štapiću oderanu smeđu kožu.

Silberstein se nadnese nad nju, ogleda je dobro, nasmieši se i upre pogled u gospu Reziku, koja je ljutito stajala u dnu sobe. — To ne bude trgovina, — reče on napokon i podigne prema njoj ruke sa izkrenutim dlanovima.

— A kakov je to opet vaš dominus vobiskum, gospon Silberštajn?! — plane gospa Rezika.

Silberstein upre kažiprstom u kožu i objasni mirno:

— To je mačka, jedna prosta mačka!

Na vratima kuhinje pomoli se Štrapuh, a iznad njegova ramena nadvirivala se kalfina glava.

Nastade duga šutnja.

— Joj njezinoga ter joj njezinoga! — prekune napokon Štrapuh. — Ali kako je ta koža dospjela ovamo? Na koncu konca . . . valjda nismo jeli mačku! — razljuti se on.

Gospa Rezika stajala je na strani grizući usne.

— Gdje je Zvone? Kud se taj gad samo skiće? — zamisli se ona.

— Komu je sinoć kum Protuletac predao zeca? — upita Štrapuh.

— Meni, meni na vratima, meni u ruke, pa? — zadahtala se od biesa gospa Rezika.

Kalfa Franjo digne glavu iznad Štrapuhova ramena i upita:

— I bio je... zec?

Kao da ju je ubô šilom, skoči gospa Rezika:

— Pa koji će vrag i biti nego zec! Valjda znam i u mraku, da je zec — zec, i da zec nije mačka!

Jožić je još uviek stajao među njima s mačjom kožom na štapiću i ukočeno piljio očima u nju; najedanput proguta slinu, probliedi i odvrne glavu; štapić s kožom izpane mu iz ruke, a on zatetura i nasloni se na zid.

— Prokleti zec! — uzavre gospa Rezika. — Da nikad nije došao u moju kuću, kamo li sreće! Onaj šepavi vrag... ne nosi on Božjega blagoslova... Znala sam ja odmah! A vi... Franjo, šta ovdje prodajete zjake? Da ne bi! Gospodin, jer je vidio ovoga, misli, da se odmah mora i njemu podrigivati! Preždrli ste se, ko mesarski cucki, a ne radite ništa... Banda svi skupa!...

Pred Štrapuhovim vratima skupilo se već nekoliko žena i djece, a njihovi povici izazvali na dvorištu strku. Sletjelo se svieta, jedni propitkivali, drugi prepričavali, što su čuli, a djeca zavirkivala u radionicu.

Odnekale se začulo: šic!, a svi popratiše taj izazov glasnim smiehom.

Na pragu osvane gospa Rezika. Jednim udarom noge izbaci kožu napolje, za kožom izleti i sama, omjeri susjede i zasikta:

— Liepo od vas, gospa Renarićka, i vi, gospa Mišćinka, jedva ste dočekale tuđu nepriliku i tuđe zlo. Da, to je smiešno, vrlo je smiešno, kad se nevin čovjek svija u mukama, a drugi u isti čas izdiše! Mjesto da se pomolite Bogu ko dobre kršćanske duše, a vi, sram vas bilo, vi ste dovukle ovamo i djecu. Zašto se ne smijete sada? A ti, fakin, kud si se skitao dosada?! — vikne ona opazivši dečka s cipelama u rukama, gdje začuđeno promatra sakupljen sviet. — Zvone! Kad sam svukla zeca, kuda si ti s onom kožom?

— Tamo, na plot! — pokaže mali rukom.

— Šta: tamo, tamo! A gdje je sada ta koža? — drhtala je već od ljutine gospa Rezika.

Mali pogleda na tle i digne glavu začuđeno:

— Pa zar nije to?

Smieh, glasan i sočan, provali praskom i razliegne se širokim dvorištem.

XI

KUMOVI DIELE MEĐAN

Na suprotnom kraju dvorišta ležao je Jure Protuletac izvaljen na leđa po razastrtom gunju. Nakon obilna ručka zalio je zeca rumenim vinom i zapao ovako u polusan. Ruke je turio pod glavu, a silna razgaljena prsa nadizala mu se i spuštala kao mieh.

Nad njim je divlji kesten razkrilio požutjele grane, a toplo sunce probijalo je kroz njih i šaralo po ledini zlatne pjege. Oko njega ležale su u hrpu zbacane dužice, jedna uzpravo postavljena velika kaca i nekoliko buradi, koja se već razsahnula, a obruči spali s nje i ležali po dvorištu.

Sve bliže i sve češće dopirali mu do ušiju glasni povici, prepirka i smieh. No on nije mario za to. Pustio je, da ga miluje sunce, i da mu se vjetrić poigrava po rutavim prsima. Neki ga uzvici i neke rieči privedoše ipak pomalo do podpune sviesti: ».... maslo njegova Tone!« ječio mu u ušima glas gospe Rezike, — »... onaj šepavi vrag, što tamo crkava...«

— Šepavi vrag?!... To sem kakti ja! — promrmlja Protuletac, protegne ruke i sjedne.

Iza njegovih leđa izvirao je nepresušan vrutak iz usta gospe Rezike.

— Svake godine šalje on purane, vino i zeca, a ja sve mislim: A zašto on šalje purane, vino i zeca? I nije

mi to bilo drago, jer sam znala, da se nešto iza brda valja. Pravo sam naslućivala, eto, sad je jasno sve: na čestitu kuću navaliti sramotu! Mi imamo i sami kruha; neka je crn, ali je pošten. A njegov zec? Vrag s njim, nama ga ne treba, al nam ne treba ni mačje kože!

Još je gospa Rezika bila u rieči, kad Protuletac okrene glavu.

K njemu se polako primicala uzkomešana hrpa svieta; pred svima zatrčavala se gospa Rezika, a Štrapuh sve za njom pristajući kao sjena.

Protuletac naglo ustane i odtisne se prema njima.

Gospa Rezika zastade, ali samo načas, a onda zakorači mašući rukama i vičući kroz plač:

— Sramota vas bilo! I vi da ste kum! — i ona pljune preda se.

— Gospa Rezika, — mirno će Protuletac, — kaj su se povedali? Dobro! A sad naj pove svoje kum Štrapuh.

— Sve? — jedva dočeka ona. — Pa što vam još nije dosta? Još bi vi čuti htjeli! Hoćete, da vam rečem, da imate sina fakina, koji je ovako počeo, a svršit će — zna se, gdje i kako lopovi svršavaju! Njegovo je to maslo: eno, kalfa se svija u grčevima, da izpusti dušu. Sve onako od šale onaj vaš fakin šalje poštene ljude na drugi sviet, a vi —

— Gospon Štrapuh! — prekine je u rieči Protuletac i namršti se. — A sad vi povečte svoje!

— To je istina! — odreže Štrapuh. — Sram me je, da, i sto put me je sram, da sam tomu lopovu kum!

— Ak je Bog stvoril lopove, — na silu mirno je govorio Protuletac, — rasteju u šumi i batine za lopovska pleća!

— Tako?! — nasmije se zlobno gospa Rezika. — Da je to bar istina! Ali onda ne bi vaš Tone nosio ravna pleća, a bome ni vaša još kriva nisu, to vidimo svi!

Protuletčeve oči planu, u lice mu šikne silna krv; on stisne zube, sagne se malo, uvuče glavu među ramena i sune napried. U dva skoka stvori se do gospe Rezike i uhvati je rukom za vrat.

— Baba! — krikne on muklo i razbaci očima oko sebe.

Pogled mu pade na veliku uzpravo postavljenu kacu. U tren oka podigne on gospu Reziku lako kao pero, donese je do kace i spusti je u nju. Tada stane zasopljen, otare rukom čelo i udahne zraka polako i duboko, da su mu prsi narasle.

Svi su stajali u čudu i gledali na otvor kace, gdje je poskakivalo tjeme i jedna zgrčena pesnica.

Protuletčevo se namršteno lice razblaži, preobrazi, sine dobrotom, i on se tiho i sladko nasmije.

Taj smieh zahvati i svu okolinu.

Štrapuhu udari rumen u lice, i on se zatrči zgrčenim šakama na Protuletca. Ovaj ga dočeka razširenih ruku, kao da dočekuje diete, koje se tek uči hodanju, obuhvati ga rukama oko pasa, podigne i ponese nekoliko koračaja, a nato ga oprezno postavi na tle.

— Tak, sinek, — reče Protuletac gledajući ga milo. — Jeno je spameten svet, a drugo su babe.

Štrapuh je stajao zbunjen, kao da pravo ne shvaća, što se s njim zbilo. Uto mu zapnu oči za otvor kace, iznad koje su se pomaljale zgrčene šake. On probliedi, zapilji se očima ravno u Protuletčeve oči i s očajnom odlučnošću, spreman na sve, iztisne tiho i prodirno:

— Hulja!

Protuletac probliedi i zgrči šake.

— Kaj se tak kum s kumom spomina? Čakaj, ti vrabec!

On se sagne k Štrapuhu i ščepa ga jednom rukom za šišak, a drugom straga za hlače. U tren oka ga prevali, i ne puštajući ga iz šaka uzpravi se i stane u razkorak. Hitrim pogledom zahvati još đubrište, omahne Štrapuhom, kao da kosi, i trgnuvši snažno laktima pusti ga iz šaka.

Kao odapet šikne Štrapuh koso u zrak, još u letu razširi ruke i noge te poput plivača zaroni naglavce u hrpu trule slame na đubrištu.

— I budi srećen, — poviče Protuletac, — da te nis za vuho heznul, kajti bi mam odletil med vratnice i prilepil se na vrata ... kakti slika! To mi je fala, kaj sem od svoga dela dal i tebi, kajti sem mislil: naj se človek razveseli daru Božjemu. A ti? Sram te bilo, — gde ti je obraz?!

Štrapuh je klečao na đubrištu okrenut leđima k Protuletcu; trzajući glavom i ramenima otresivao je sa sebe slamu, a objema rukama straga skupljao i hvatao poderane hlače.

Nasta vrisak žena i smieh djece i ljudi.

— Kam gledíš? — vikao je za njim Protuletac. — Zakaj obraćaš glavu? Skrivaš lice, a-hà, i more te biti sram!

I kao da se nešto prisjetio, nasmije se veselo i zaviče, što ga je grlo nosilo:

— Gde ti je obraz? P a k â ž i ga, vrag te tvoj skelil i dal! Da ga vidimo ... P a k â ž i ga! ... P a k â ž i! ...

Štrapuh je ustao i skrivajući objema rukama hlače zamicao je polako k zidu. Protuletac zatopta na mjestu nogama, a Štrapuh potrči i nakon par koračaja se obazre. Protuletac se brzo zguri, iztegne glavu, skupi dlanove oko usta i silno za njim dune: hû! — te se tiho i dobroćudno nasmieši.

Nato se zamisli, glavu spusti na grudi i zagleda se nepomično preda se. I opet se izpravi, izprsi se i digne glavu. Snažne čvorovite ruke protegne, da su mu kosti zapucale, i udari se šakama u prsa, da je sve odjeknulo.

— Bog moj dragi, — uzklikne tad zadovoljno, — fala budi tebi, dika i čast! Ti si stvoril ov čudesni svet: visoko nebo, trdu zemlu i gliboko morje. I stvoril si sakojačka stvorenja toga sveta, ka letiju, hodiju, plazaju i plavaju: tičam si dal kreluti i perje, zverinju oštre zube i vražje parkle, konjam si dal trda kopita, kačam trovilo, ribam pak vodeno življenje. I ondak si stvoril mene. Jej, jej, Bog moj dragi, kaj si pak to vu me del, da sem ja tulike jaki? . . .

XII

NEVIDLJIVOG TONE NESTALO

Protuletac se probudio rano, sjetio se jučerašnjega dana, prevukao rukom preko čela i zamislio se.

— Tak to ne 'de! — promrmlja on.

Bio je ljutit sam na se, ljutit na sina. Brzo se obuče, sjedne na krevet, dohvati svoju palicu i udari njome snažno o pod. Sjedio je tako neko vrieme čekajući, a onda gromko poviče: — Tone! — naglo ustane i otvori vrata susjedne sobe. Nato povuče crven zastor s prozora i pogleda na krevet: bio je netaknut i prazan. U njemu zakuha bies, on zahvati rukama naslonjač stolice i stegne ga grčevito. Pogled mu pade na komad papira na stolu. Protuletac ga primi u ruke i osjeti, da ga u grudima steže, i da mu nestaje daha. Tupo se zagleda u pod, klone na stolicu i ne gledajući papir spusti ga na sto i zarije prste u kušljavu kosu. Na oči mu navru suze, i on zašapta toplo i tiho:

— Tone, sinek moj!

Osjetio je sada, da je sam.

A pred njegovim se očima zabielila cesta, izkrsnuli zeleni brežuljci i zalelujalo se zlatno klasje. Pod granatom lipom sinula je biela rodna kućica s malenim prozorima . . .

On prevuče rukom preko čela i spazivši onaj papir dohvati ga i čitaše polako sričući:

Dragi moj tata! Ja odilazim u široki svijet. Prosim Vas, da mi oprostite. Za me se ne bojte, ja Vam u svietu sramote napraviti ne ću, ni Vama, ni imenu našemu. Javit ću Vam se opet, kad za to dođe čas, neka Vam budem na diku. Pozdravljam Vas i ljubim Vam dobru ruku, a pozdravite i kuma Štrapuha, neka se ne srdi radi kože, i sve dobre ljude pozdravite.

Vaš dragi Tone.

Protuletac oprezno složi papir i pokroči do široka ormara. Na njemu je poklopljen staklom drven kip Majke Božje. Protuletac ga odkrije, a pismo turi Majci Božjoj u sklopljene ruke, pokrije kip i tiho se udalji.

Hvatajući se za doruke spusti se škripavim drvenim stubama u dvorište.

Kao bez misli povali veliko jedno bure i dovalja ga pred vrata radionice. Zatim ga postavi uzpravo, dohvati maljicu i potuk i poče pokucivati obruče. Čitavo jutro odzvanjali su težki udarci pod njegovom rukom, i davno je već prošlo podne, kad mu je ruka zastala u zraku i klonula, a čekić zazvonio nije...

Protuletac se zamislio, a onda naglo ustane, obuče kaput i dohvati palicu. Otišao je preko dvorišta pognute glave i ne gledajući na Štrapuhova vrata. Iz Vlaške ulice zakrene u jednu pokrajnu, a prošavši i nju baci oči po prostranom Sajmištu i pobrza napried.

Panorame s crvenim prugastim krovovima protegle se u dugom redu. Tamo je jedan vrtuljak, a pod njegovim krovom lebde u okrugu ukočeni konji.

Protuletac pristupi bliže i zasjeni rukom oči. Bliesak šarena bisera odsievao je iznad niza šiljastokljunih ladica, obješenih na sjajnim mjedenim šibkama. Za ogradom jedan čovjek u svietlim hlačama i nezakopčanom prsluku na golom tielu drži u ruci motku i maže po njoj debelim kistom, s kojega se po tlima cieđi mastna crvena boja.

Protuletac priđe k njemu i upita, gdje je cirkus.

Čovjek digne glavu, zakrene kistom u ruci po zraku i fijukne.

Protuletac se nasloni na ogradu i otare znoj sa čela.

— Kad, kad je prešel?... gospon, povečte!

— Noćas... noćas, — odvrati onaj i nastavi mazanjem.

— Noćas! — ponovi zamišljeno Protuletac. A onda se zagleda u plavu daljinu i upita tiho: — A kam?

Onaj čovjek sažme ramenima, i Protuletac ne dočeka odgovora.

Krenuo je dalje. Lutao je uz panorame i svaki čas bi zastao. Zapiljio se bez misli u jednu veliku sliku: tigar se baca s drveta na slona, a ogromna zmijurina sikće na tigra; iza debla viri crnčeva glava s velikim bielim očima, i jedna njegova ruka uperila dugačko koplje u razjapljeno zjalo zvieri.

Protuletac krene dalje i zastane pred žutim panoramskim kolima s malenim zelenim prozorima i otvorenim vratima. Jedna žena opaljena lica i ko ugljen crne rudaste kose sjedi na pragu i guli krumpire nad limenom zdjelom u krilu. Do nje na najgornjoj prečki dvokrakih ljestava čuči zgrčen stari kondor; na dugu i golu vratu naherio je glavu i jednim okom žmirka na dalek biel oblak u bezkrajnoj plaveti.

I ne znajući sam kako nađe se Protuletac na čistini. Od pješčanoga tla jasno odudara golemi okrug posut izgaženom pilovinom, a u sriedi zgrnuta je još rahla zemlja na hrpu. Protuletac se zagleda po tom okrugu: tu leži zarđala limena kutija, tamo je komad izglodana pocrnjela užeta, ondje jedna kolomazom uprljana krpa i pramenovi mastne kudjelje.

Protuletac šapne tiho:

— Tone moj!

Kao da je u pustoj i praznoj sobi, iz koje su ljudi već iznieli mrtvački sanduk, sa stiena poskidali crno sukno i pogasili svieće, pa širom raztvorili prozore i vrata.

I sada on tu stoji, sam te sam.

I šapne toplo iz tiha:

— Tone moj! Moje dete!

Protuletac se okrene i naglo zakorača. Prolazio je ulicama ne vidjevši nikoga, a onda se uzpne na brežuljak i pobrza prema Mirogoju.

Sunce je već zapadalo, kad je stigao groblju na vrata. Zidovi arkada, obrasli povijušama, plamsali su žutom i krvavom vatrom. Protuletac uperi glavnim putem na veliko razpelo, prođe mimo njega, skrene na lievo i udari stazom između grobova prema jednom čempresu. Tamo se zaustavi, skine šešir i podigne oči.

Na gvozdenom krstu do Kristove glave zadjenuta je još skoro donesena kitica plavih mrazovaca i zelena jelova grančica.

I kako je ugledao taj oproštajni pozdrav Toneta mrtvoj materi, stegne ga u srdcu divlja bol. Na oči mu izmile suze, i nasloni se na palicu te je grčevito stisne.

— Dora moja, — šapne muklo, — vidiš, da ti je dober. Budi z njim... pak čuvaj naše dete.

S livada je podunuo talas zraka noseći miris pokošene trave; čempres zadršće, a grane mu se uzviju i zalelujaju.

XIII

NA MUKAMA I U NEVOLJI

Odkako je Protuletcu nestalo sina, osjeti, da je njemu njegov Tone bio sve. Kad prolazi kućom, a sobe gluhe, ne odzvanja njima onaj obiestni zvonki smieh; otvori li ormar, kad uztreba rublje, a tamo visi odielo, u kom se njegov Tone ganjao dvorištem; sjedne li za sto, a prazna Tonina stolica zieva na nj.

U prvo vrieme bilo mu je težko u sobama. Da zaguši bol, radio je marljivo; no nabijao je batom po obručima ili udarao bradvom po dužicama ili makljao on strugarom, pričuo bi na mahove glas svoga sina.

Pođe li iz kuće, a ono ga znanci zaustavljaju i pitaju, javlja li se Tone. Nije znao lagati i zato je nastojao da kinjenom nebrigom odgovara na njihova pitanja.

— Tone? Javil se bu on, gda bu tomu vreme, a v Savi ima dost vode, pak naj teče!

A kad su pitali, nije li Tone u cirkusu, ne će li ostati tamo, i što dečko misli, odgovarao bi:

— Kaj misli? Počel je tam, gde je Vlado prestal. A sad je morti v Švajcarskoj, tam dela sir ili barem luknje v siru!

I nasmijao bi se glasno nekim gluhim, tuđim i razbijenim smiehom.

A vrieme prolazilo.

I već mu je dodijala ta igra, i on se uklanjao znancima. A ljudi su to opažali.

Jednoga se dana gotovo sudario na nekom uglu s Bahorićem; zastali oba i bili u neprilici. Je li se Protuletcu samo činilo, da ga Bahorić sažalno gleda? Nije ni spomenuo njegova dečka, progovorili su par običnih rieči i razstali se tako.

Mika mu je jednoć na ulici samo stisnuo ruku i rekao:

— Svaki nosi svoj križ!

Slamec je jedared, da se ne susretne s njim, prešao preko ulice, a onda se okrenuo za njim, i kao da ga tek sada vidi, pozdravio ga je ljubezno:

— A, sluga pokoran, gospodin Protuletac! — i otišao svojim putem.

A Štrapuh? I ne vidi Protuletca, kada taj prolazi mimo njega! Istinabog, bilo je svašta među njima.

Tek Vlado ima uviek pravu rieč za nj.

— Ne javlja se? Pa dakako! Nije to šala u stranom svietu... A da mu je zlo, vratio bi se kući! Nego taj je tvrdoglav kao jarac i ne zadovoljava se čimgod. — Znate vi, gospon Protuletac, nije vaš Tone kao onaj, koji se penje pa svaki čas viče: — »Glejte me!« Jer kad se onaj popne na vrh, šta je to?! I onako su ga svi vidjeli, dok se penjao!... Tone? Taj šuti. Ti gledaš, gdje je, a najedared vikne on s vrha: — »Evo me!« Ne bojte se, gospon Protuletac! Da je meni tako sigurna lutrija kao njemu sreća! A jednoga dana dokoturat će vam pred kuću sir ko mlinski kamen! To šalje Tone... Jer je uviek on, fakin, govorio: — »Kad stignem na metu, dobit će tata sir...«

A Protuletac bi oživio nakon ovakvih razgovora s Vladom. No to bi potrajalo par dana, a onda bi se opet povukao u svoju samoću i premišljao o zemlji Švajcarskoj, gdje po bregovima krave nabreklih vimena pasu bujnu travu; žene nose kablice i muzu, a ljudi tovare velike sirove na kola, u koja su upregli orne volove...

Mora da je to blagoslovljena zemlja, — no što će Tone tamo?!... Tri su godine prošle, a o njemu ni glasa. Da barem veli: Živ sam!

I prve subote pred Margaretinje krene u samu zoru s romarima u Mariju Bistricu. O podne žarilo mu nad glavom srpanjsko sunce, a pred očima mu titrala prašna cesta. Znoj ga oblievao, i gutao je već žuku slinu, ali nije podlegao napasti, da suha usta nakvasi makar kapljom vode i tako prekrši svoj zavjet. Udahnuo bi usijanoga zraka, a iz punih grudi provalio bi mu na usta krupan glas i silom svojom podušio sve razpjevane glasiće oko sebe.

Kad prispješe predvečer u crkvu, bacio se umoran i težak na koljena i obilazeći oko oltara svejednako je ponavljao jedinu prošnju:

— Majko Božja bistrička, čuvaj mi Toneta! I se zlo, koje bi imelo snajti dete, naj pritisne moju staru glavu!

Vratio se utješen i okriepljen nadom. Ne će Tone u svietu zaboraviti otca! Istina, ima i takve djece! Ali Tone?

I u dugim težkim časovima budili mu se davni spomeni.

Pet je godina bilo djetetu, kad je izgubilo majku. Dora sirotica nije se tužila nikada, tek se hvatala rukom za srdce i zadahtana dobacivala njemu i djetetu preplašene poglede. Tako je i umrla. Tone se bacio na nju, ridao je neobuzdano, i težko ga odtrgoše od mrtve matere. Kasnije nije on nje spominjao ni jednom riečju. Protuletcu je bilo krivo, da mu diete tako olako zaboravlja majku, i često bi mu govorio o njoj. Mali je pozorno slušao, no šutio je. Ali jedne noći začuje Protuletac, gdje mu diete u snu plače i doziva majku. Kad ga je ujutro pitao, što je sanjao, mali se zacrvenio, ali rekao nije ništa.

Da, da, takav je on!

Da nije zaglavio u dalekom svietu?

Pa javili bi njemu, jer on to znati mora! Pa da je dospio i u bolnicu, i to bi mu javili... jer moraju!... Da, svi moraju, tuđi ljudi moraju, samo on, sin, on ne mora ništa!

U takvim mislima, uviek između nade i očaja, prolazili Protuletcu dani. Među sviet nije više ni zalazio, a nije mu već bilo ni do posla. Dolazili ljudi u njegovu radionicu, naručivali, a on ili ne bi na vrieme svršio posao ili ga se ni prihvatio ne bi. Šutio je, postao je mrk, otresit i sumnjičav.

A na izmaku pete godine, odkako mu je nestalo sina, smisli jednoga dana nešto, uputi se izvan grada i skrene u krčmu. Kad je već mislio, da se dosta ponapio vina, vrati se predvečer u grad i upane k Bahoriću.

— Dober večer, gospon sused! — vikne on glasno i nasmijan sjedne za sto.

Bahorić se trgne u čudu, izrukuje se s njim i zagleda se u nj radoznalo žmirkajući sitnim očicama.

— Već vas dugo nismo vidjeli, gospon Protuletac. Drago mi je, kako ste?

— Odkad se Tone javla, dobro.

— Tone?! — iznenadi se Bahorić i pruži obje ruke prema njemu.

Protuletac obori oči i poče potezati jedno puce na kaputu.

— Javla samo, da je živ i zdrav . . .

Popostao je malo i zamišljeno produži:

— To je najmajnše, kaj ja o njemu znati moram. Pa ak ćemo praf, ja sem mu otec.

Oči mu iznenada planule, a lice se zalilo rumenilom. — I mora pisat! — krikne muklo, a batinom udari o pod.

Bahorić je šutio.

— I se vas pozdravla, — nastavi Protuletac prigušeno, — i veli još, da su se si listi — — — zgubili — — — koje je pisal . . .

I opet zašuti i namršti se.

— Gospon Bahorić, ja lagati ne znam, vi to vidite i sami — tu ne pomare ni vino.

Podupro se batinom i naglo ustavši odvuče se bez i jedne rieči.

XIV

U SKRAJNJI ČAS

Jednog popodneva, kad je Protuletac sjedio na panju pred svojom radionicom zamišljeno gledajući u kup drvenih strugotina, odjekne dvorištem težki korak u čizmama.

Čovjek plećat i zbijen, sav brašnav, s bičem u ruci uperio ravno prema njemu.

— Jeste vi gospon Protuletac, pintar? Dopelal sam za njih veliki sir.

Protuletac digne glavu, objema se rukama odupre o panj i skoči na noge.

— Kaj ste rekli, dragec, sir?!

— Vani je na p l a t o n u! — i čovjek mahne bičem iza sebe preko ramena.

Protuletac pograbi batinu i odtisne se dugim koracima preko dvorišta.

Pred vratima stajala teretna kola, a na njima vreće brašna. Dva su čovjeka upravo s kola skidala veliki debeli kotur obijen daščicama vičući: ho-rùk!

Razširenih ruku, kao da leti, baci se Protuletac među njih, obuhvati kotur i trgnuvši ga k sebi izprsi se i izdigne ga povrh glave.

Ona dvojica, zgrbljenih leđa i izpruženih vratova, još ukočeni, okrenuše u čudu glave piljeći očima u težki teret iznad sebe. Onda se izprave, dočekaju kotur na ruke i spuste ga na tačke.

Protuletac je stajao uzpravan, nasmijana lica, a crne mu se oči caklile.

— Još me ima nekaj! — reče on zadovoljno. — A sir je od mojega Toneta!

Težki kotur dopremiše pred vrata radionice. Protuletac podpiše polako na jednoj cedulji svoje ime, posegne u džep i svakom čovjeku udieli krunu.

— Takov sir ne dojde saki dan! — reče on ljudima.

Klieštima je povadio čavle, a onda odbije daščice i odmota papire.

Kad je opet podigao glavu, opazi, kako ga s druge strane dvorišta promatra Štrapuh sa svojih vratiju. Oba se zagledaju jedan drugom u oči, a Protuletac se izpravi i zakorači prema Štrapuhu.

— Poglečte, kum Štrapuh, to je iz Švajcarske... a ono, kaj je bilo, bilo je...

— I ne bilo više! — odvrati Štrapuh i pruži mu ruku.

Protuletac je čvrsto stisne, zagleda mu se u oči, nasmieši se, sagne se k njemu i poljubi ga.

— A kuma Rezika? I k njoj moram...

Krenuli su prema Štrapuhovu stanu, a na vrata izviri već i gospa Rezika.

— Kuma, naj mi oprostiju onu bedariju, al človek je takov, kakov je.

— Sve je bilo zato, jer nisam ni ja mislila onako, kako je izašlo, gospon kum! — nasmieši se ona, otare pregačom ruke i izrukuje se s njim.

Protuletac se zamisli.

— Šesto leto ide, pokidob mi je prešel. Da znate, kak mi je već bilo! Ni živoj duši se nisam poveril, neg sem se sam grizal i izjedal.

— To je baš ono! — brzo dočeka gospa Rezika. — Kad čovjeka bije zlo, onda on treba krštenu dušu, da joj se povjeri. Ako te tišti grieh, odeš k izpovjedniku i veliš: — »Velečastni, tako i tako, ja imam na srdcu to i to.« I odmah ti je lakše.

— To je istina! — potvrdi Štrapuh.

— Istina je, gospon kum! Već sem mislil: ja to zdržal ne bum... I ne bi zdržal! Posel sem zapustil i pit sem pričel. A povečte praf: za koga bi se i mučil?!

— To nije tako! — uzprotivi se Štrapuh. — Glavno je, gospon kum, da vi sad znate: moj je Tone živ. Sad se samo uztrpite i čekajte.

— Al pisal ni niš, — zamisli se Protuletac.

— A kud ćete veće i teže pismo?! — klikne gospa Rezika, i svi se nasmiju.

— Jej, jej, gospon kum, da znate, kak je meni! Stal bi se nasred ceste i zakričal, da me čuje celi svet: »Moj Tone se javil!« Znate, gospon sused, gda sem bil dečec, odpelal me kum, pokojni Krehárić, v Zagreb na firmu. A gda smo zišli s cirkve, dal mi je srebrnu vuru. Navek sem ju vadil z žepa i tural v žep. I sakoga sem zaustavlal na putu i pital: — »Znate, gospon, kolko je vur? Sad je jedanajst!« »Baš su tri minute prek jedanajst!« Takvi smo mi... Al proslavili to bumo, kod Bahorića. I sir bumo t a m načeli.

— Pustite sada slave, gospon Protuletac! — zamišljeno će Štrapuh. — To su troški, a svi znamo, kako se težko živi...

— Troški! — razsrdi se Protuletac. — Pa kaj ja još nemam rubaču na svomu telu?! Ak sem u samoći tugoval hoću se s prijateljima veselit. Danes je četrtek, srećen dan. Zutra petek, toga ne trebamo... a prekzutra subota. Idem ja do Bahorića, naj on se spravi za subotu.

On se hitro pozdravi s gospom Rezikom i sa Štrapuhom, okrene se na jednoj nozi i zakorači prema izlazu, no zastane naglo i nasmije se veselo:

— Gologlav bogme ne bum išel, a ni sir ne bum ostavil na dvorišću.

XV

DOBAR SIN I DOBRI PRIJATELJI

Na verandi Bahorićeve gostionice Pri Roži uz prostrt sto, a pod lampionima, zasjelo je staro družtvo. U začelje uvalio se Prepelić, a do njega smjestili se drugi.

Jedno je mjesto ostalo prazno.

Bili su zabrinuti, rieč im se težko odkidala s ustiju, i pogledali su nemirno na jedan sto kraj sebe, gdje je ležao veliki kotur sira.

Prepelić izvuče zlatni sat i izvali na nj oči ne mičući glave.

— Dakako... osam je prošlo.

Bahorić se pomakne na klupi, trgne glavom, kao da tjera kakvu misao od sebe, i reče:

— Da nije štogod... moglo bi još biti vraga i tri!

Poklopila ih šutnja, a napetost im zaludu tražila oduška u izprekidanim riečima.

Kranihar dohvati svjetlucavu vazu s cviećem i okrećući je zagleda se netremice u nju.

— U prvi mah, — počne on polako, — mogao bi tko i pomisliti, da je to sedef. No gledaš li bolje, vidiš, da je staklo.

— To je vaza fina i stara, — namršteno će Bahorić.

— Znam, dobro. No onaj, tko ju je pravio, htio je, da se čini drugčija, nego što jest. A to je baš ono, što hoću reći.

— A što hoćete reći, gospodin Kranihar? — okosi se Slamec.

— Ono, što sam i rekao: istina, neka je i gorka, ali je istina! I onako će se doznati prije ili kasnije.

— Ne udaraju svi ljudi batom po glavi! — nasmieši se ogorčeno Vlado. — A na koncu konca, radi se samo o vremenu. Kad ja ne bih vjerovao u maloga, ne bih ni ja bio za to.

Slamec naprči usne i slegne ramenima.

— Ja perem ruke! To sam vam odmah rekao, gospodin Vlado.

Bahorić zakima glavom:

— Vražja igra. Počela je liepo, a kako će svršiti? . . .

Vlado se namršti.

— Da vas umirim, pisat ću odmah konzulatu, i bit će sve dobro!

— To je istina! — složi se s njim i Štrapuh. — A mi smo spasili čovjeka.

— Popara je skuhana, — žučljivo se nasmieši Kranihar. — Tako je i nikako drugčije.

Časovi i trenutci otezali im se u bezkraj. Svi su se već urušili u se i u svoju šutnju.

Iznenada se otvorila vrata, a Mita uleti uzplahireno vičući:

— Gotpon Protuletat ideju!

Korak težak i posrtljiv u napetoj tišini odzvanjao sve glasnije i pred otvorenim vratima utihne.

Na pragu se pojavi Protuletac.

— Dober večer, prijateli! — pozdravi on gromko. — Zakasnil jesem, ali pismo je tu — Tone piše!

I odtisne se od praga prema njima grabeći nogom i batinom, a crni mu se krilati šešir kao valom ponesen dizao i spuštao.

Svi izvalili ukočen pogled na Protuletca pa onda na Vladu, kao da u njega pitaju razjašnjenje. Ali Vlado se i sam ukipio na svome mjestu, blied i zatečen.

— Pismo! — I nikako da se snađu od čuda. — Tone piše, Tone?!

— Nekak! — otrese se Protuletac. — Zakaj i ne bi pisal? Najpredi je došel sir, a sad i pismo.

I dok je izvlačio iz džepa papir, u tri skoka stvori se tamo već i Vlado. Začas, i svi se sjatili oko njih.

— Čitaj, Vlado! — klikne Protuletac i svede nasmijanim očima po družtvu.

Dok je Vlado otvarao pismo, podrhtavali mu prsti. Brzo ga preleti očima i poče naglas:

— Dragi tata! — Onaj, koji je od Vas otišao, bio je Tone fakin, a ovaj, koji Vam sada piše, to je Monsieur Antoine Protuletac, — tako me barem ovdje zovu! Vražje sam muke u svietu mučio. To će Vam pročitati Vlado iz novina, koje Vam ovdje šaljem. Sada sam na konju, to jest — svršio sam muzičku školu onako, kako se to i hoće sinu Jura Protuletca. Moja izpitna skladba nagrađena je prvom nagradom, i dobio sam odmah liepo namještenje kao pomoćni kapelnik. Ja ću za koji dan u Zagreb, da Vas pohodim, makar i na kraće vrieme. Sve liepo pozdravite, osobito moga Vladu.

Vaš zahvalni Tone.

P. S. Gospodinu Kraniharu doniet ću iz Ženeve, da okajem griehe, Schaffhausen sat na uspomenu, gospi

Reziki krzno od kune, a Vama, dragi tata, šaljem veliki švicarski sir.

— Sir?! — ponavljali svi oko Protuletca i zgledali se u čudu. — Sir! Sir!

— No je, sir! Kaj ga ne vidite dobro? Em je tu na stolu. Rekel sem težakima, naj ga sim dopremiju, pak je medtemtega vre i došel. Tu ga bumo i načeli. Anda, Vlado, čitaj novine!

Vlado razklopi novine, a Slamec izpruži glavu:

— Pa to je njegova slika!

Svi se natisnuše oko Vlade.

— Vaša slika, gospodin Protuletac, i vaša prilika! — svečano će Kranihar. — Čelo, oči, smiešak ... ali je izraz, moram reći, oplemenjen!

— To znači biti svjetski čovjek! — oduševljeno će Slamec. — Drži se, ko da i nije pred aparatom!

Bahorić digne pogled sa slike i zadrži ga na Protuletcu.

— Istina, — reče on, — to je tvoj Tone! — i stisne mu ruku.

— M-da, — potvrdi Prepelić.

— Mu njegovoga! — promrmlja Štrapuh, malo se zamisli i otresito slegne ramenima. — Ja, ja se ništa ne čudim! A sada čitaj, Vlado!

— Un jeune musicien croate! — počne Vlado povišenim glasom. — To znači: mladi hrvatski glasbenik. Quelle bizarre destinée de ce jeune homme ... ja ću vam samo u glavnom prevesti smisao: Čudna li je sudbina toga mladog čovjeka! Pobjegao iz roditeljske kuće s cirkusom — — Nosio vodu i timario konje — — Kao clown pjevao

zvonkim glasom, da, da, to je istina, pjevao šaljive couplete — — pratio se udarajući u praporce — — Doskitao se u Njemačku, Francuzku pa Švicarsku — — Onda, čekaj, dospio u zbor kazališta — — svratio na se pozornost uprave — — velikim glasbenim shvaćanjem — našao se u svojim vodama i pliva punim mahom — — privlači ga studij glasbe — — upisuje se u konservatorij — — svršava tečajeve kod — — s odličnim uspjehom — — osobito se ističe među svima —

U taj se mah otvoriše vrata, a Mita uleti mašući rukama:

— Gotpon, gotpon ... dva tedaka tu dopelala tir, veliki tir!

— Kakov sir?! — trgne se Protuletac.

Svi se obrnuše prema vratima, kroz koja se protiskivahu dva čovjeka u čizmama noseći na rukama omašni kotur sira. Dok su ga smještali na pod kraj stola, na komu je ležao jedan sir, Protuletac se podbočio na stolicu i pomaknuvši šešir na zatiljak otirao je rukom znojno čelo.

Nastade šaputanje, žamor, a onda provali dugi veseli smieh.

— Ki je to pak vrag s tim sirom?! — namršti se Protuletac, naglo se uzpravi, a glavu dostojanstveno usrpi.

Vlado stupi preda nj i reče:

— Ovaj sir, koji je sada dopremljen, to je pravi. Nemojte zamjeriti, gospon Protuletac! Svi smo vidjeli, da vas izjeda tuga i žalost za vašim dečkom. Štrapuh se prvi sjetio: ljudi, pomozite, kako znate! A ja sam znao, Tone će se javiti prije ili poslije, pa rekoh: — »Zašto da

se ne javi odmah?« I mi smo, gospon Protuletac, da vas ne slomi briga, mi smo ... vidite ...

Protuletac je čitavo vrieme stajao šuteći pred njima. Usta mu se razvukla i nakrivila, vršci brkova zatreptali, a niz lice mu se skrunila krupna suza. On izvuče veliki šareni rubac, obriše čelo nekoliko puta, pogleda na stranu i kradom otare oči.

Kad je Vlado svršio, nasmije se Protuletac dobrim sretnim smiehom kao diete.

— Prijateli moji, — poče, a krupni mu glas zadršće, — moji prijateli, nek je Bogu dragemu fala, kaj imam vas. Jen mi sir veli: ti imaš dobrega sina, a drugi mi veli: ti imaš dobre prijatele — — —

Zastao je, kao da će još nešto reći, ali ne reče ništa, samo odmahne rukom i sagne se do prvoga kraj sebe, izrukuje se s njime i izljubi ga. I tako sa svima redom.

Nastade šutnja. Svi su bili tronuti i, ne znajući kud bi s očima, zastali pogledom na gustom listnatom granju i na niemim krošnjama, što su po vrtu usnule zaogrnute težkom svojom sjenom.

Nitko se nije usudio da glasnom rieči razbije tu tišinu, kad li iz mraka iznenada udari složan cilik tamburica.

U isti mah odlane svima. Nastane komešanje i žamor.

— Mita, večeru, večeru! — uzviče se veselo Bahorić, dok su gosti sjedali za sto.

Jedini je još Prepelić stajao u začelju s uperenom rukom prema vrtu.

— Tamburaši ... napried! — iztisne polako, a onda se i sam zadovoljno uvali na stolicu.